HASAN KAFI PRUŠČAK

DŽENNETSKE BAŠČE O TEMELJIMA VJEROVANJA

(*Rawdat al-jannat fi usul al-i'tiqadat*)

S arapskog preveo
Mehmed Handžić

Hasan Kafi-ef. Pruščak:

DŽENNETSKE BAŠČE
O TEMELJIMA VJEROVANJA
(Revdâtu-l-džennât fi usûli-l-i'tikâdât)

Priručnik za medrese

Izdavač:	Rijaset Islamske zajednice u BiH — EL-KALEM
Za izdavača:	Muhamed Mrahorović
Glavni urednik:	Selim Jarkoč
Urednik:	Mustafa Prljača
Dizajn:	Tarik Jesenković
Lektura:	Aida Krzić
Tehničko uređenje:	Ismail Ahmetagić
Korektura:	Tarik Jakubović
DTP:	EL-KALEM
Tiraž:	1.000
Štampa:	EL-BEJAN

Sarajevo, 2000. godine
Štampano u Bosni i Hercegovini

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

297.1 (075.3)

PRUŠČAK, Hasan Kafi
Džennetske bašče : o temeljima vjerovanja : udžbenik za medrese = Revdâtu-l-džennât fi usuli-l-i'tikâdât / Hasan Kafi Pruščak ; preveo i bilješkama popratio H. Mehmed Handžić. - Sarajevo : El-Kalem, 2000. - 50 str. ; 24 cm

ISBN 9958-23-060-7
1. Usp. stv. nasl.
COBISS/BIH- ID 8344070

Rješenjem Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta F BIH br. 4798-2/00 od 4. 10. 2000. godine, a u skladu sa Zakonom o porezu na promet proizvoda i usluga Službeni list br. 36/2000. član 19. tačka 10. ovaj proizvod je oslobođen poreza na promet.

DŽENNETSKE BAŠČE
O TEMELJIMA VJEROVANJA

(*Revdātu-l-džennāt fi usūli-l-i'tikādāt*)

Hasan Kafi-ef. Pruščak

Priručnik za medrese

Preveo i bilješkama popratio:
H. Mehmed Handžić

1421 h.g./2000.
Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini

el-Kalem

PREDGOVOR

U predgovoru prijevoda Kâfijina djela *Nizâmu-l-ulemâ'* napomenuo sam da imam namjeru na naš jezik prevesti još koje djelo, koje su pisali naši pređi na orijentalnim jezicima. Da bih ispunio to obećanje, evo sam preveo s arapskog jezika drugo djelo našeg Kâfije, napisano o islamskoj apologetici (ilmu-l-kelâmu), koje je pisac nazvao "Džennetske bašče o temeljima vjerovanja" *(Revdātu-l-džennāt fi usūli-l-i'tikādāt)*.

Djelo koje sam preveo pisano je stručnim jezikom i zbijenim stilom. Stoga je nužno bilo prijevod, koji sam gledao da bude što bliži samome izvorniku, popratiti bilješkama, pomoću kojih će postati pristupačan svakom čitaocu. U bilješkama sam pored toga naznačio mjesto svakog ajeta u Kur'anu, koji je pisac naveo kao argument u svome dokazivanju. To sam učinio da čitatelji, koje interesira samo djelo, mogu i u našim prijevodima pogledati dotični ajet i upoznati se s tekstom Kur'ana, koji prethodi ajetu i koji ga slijedi. Na taj će način ajeti postati mnogo razumljiviji.

Na nekim sam mjestima upotpunio piščevo izlaganje, a na nekim sam mu, priznajući slabu spremu i poštujuću njega, uljudio i prigovorio. Umjesnost tih prigovora sigurno će priznati čitatelji, koji se u ovu nauku razumiju.

Za podlogu prijevoda uzeo sam više primjeraka ovog djela, o kojima želim ovdje bar ukratko izvijestiti. Na prvom mjestu služio sam se primjerkom koji je godine 1305. tiskan u Istanbulu u tiskari H. Muharem-ef. Bošnjaka na 24 strane s bilješkama po rubu, koje su većinom uzete iz piščeva komentara. U ovom izdanju djelo je pogrešno pripisano Imami Bergiviji Muhammed-efendiji. Na drugom mjestu dolazi rukopisni primjerak, koji se nalazi u Gazi Husrev-begovoj knjižnici pod br. 3045. Pisan je ta'lîk pismom na bijelu papiru oko godine 1220., i to po svoj prilici rukom Fejzullah-bega Dženetića, sina Smail-begova, iz Sarajeva. To zaključujemo po drugim djelima, koja su zajedno s ovim primjerkom uvezena i po sličnosti pisma s drugim prijepisima spomenutog Fejzullah-bega, kojih u Gazi Husrev-begovoj knjižnici ima više. Osim ova dva primjerka poslužio sam se i s dva primjerka komentara ovog djela, koji se nalaze u Gazi Husrev-begovoj knjižnici pod br. 471 i 3307. Pisac komentara je također Kâfi-ef. Komentar je nazvao "Cvijeće bašča" *(Ezhāru-l-revdāt)*. Prvi primjerak je nepotpun; nedostaje mu nekoliko listova pri kraju. Drugi je potpun. Na kraju komentara pisac napominje da je koncept "Džennetskih bašča" napisao 1006.

(1598.) godine koncem mjeseca redžeba. Čistopis ovog djela napisan je kasnije, početkom džumada I godine 1014. (1605.) za vrijeme vojne i osvajanja Ostrogona (Gran). Pisac ističe da je tada imao mnogo brige i posla brinući se o spremi za osvajanje grada i pripremajući vojsku u dogovoru s velikim vezirom Gazi Muhammed-pašom. Komentar djela je koncipiran nakon osvajanja Ostrogona u Osijeku početkom redžeba spomenute godine. Čistopis komentara napisao je u svome Akhisaru (Pruscu) valjda godine 1015. (U prijepisu ovdje pogrešno stoji 1050.)

Prijevod ovoga djela važan je za nas s dva gledišta. Prvo, jer je izvornik pisao jedan naš čovjek, rođeni Bošnjak, a drugo, jer pomoću ovog prijevoda vidimo kakvom su se metodom u piščevo vrijeme prije nekih 350 god. služili učitelji ove nauke u našim krajevima.

O samome piscu Hasanu Kâfi-efendiji, sinu Turhânovu, unuku Dâvūdovu, a praunuku Jakūbovu, rođenom u malom gradiću koji se prije Turaka zvao Biograd, a Turci to ime prevedoše na svoj jezik i nazvaše ga Akhisar, koji se od 16. vijeka prozva Prusac, nije potrebno ovdje opširno govoriti, jer je o tome dosta rečeno u Bašagićevim "Bošnjacima i Hercegovcima" i "Znamenitim Hrvatima", u mome "Književnom radu bos.-herc. muslimanima" i u prijevodu *Nizāmu-l-ulemā'*. Ovdje ćemo samo ukratko progovoriti o Kafi-ef. s namjerom da i oni, kojima u ruke zapadne samo ovaj prijevod, mogu o piscu bar najpotrebnije podatke imati.

Kâfija se rodio u mjesecu ramazanu 951. (1544.) godine. Nauke je svršio u Istanbulu, a naročito u Čataldži kod Ibn Kemal-pašina muīda Hadži-ef. Kara Jilana. Ostale svoje učitelje spomenuo je u svome *Nizāmu-l-ulemāu*. Među njima se ističe sarajevski kadija i muftija Mevlana Bali-ef., sin Jusufov. Išao je i na hadž i tamo sreo mnoge učenjake, od kojih je mnogo toga naučio. Godine 983. (1575.) povrati se u svoj Akhisar gdje je počeo predavati nauku i pisati djela. Djela koja je pisao su s područja fikha, usūli-fikha, akāida, kelāma, logike i stilistike. Najpoznatije mu je djelo *Usūlu-l-hikem fi nizāmi-l-'ālem*, koje je prevedeno na više jezika. To je kratka rasprava o tome kako treba upravljati državom, a svrha joj je da se iznađu načini kako bi se mogla obnoviti oslabljena turska država. Iako u djelu nema dovoljno izvornosti, ipak je vrijedno da mu se više pažnje pokloni naročito zbog toga što je niklo u Bosni. Kâfija je i osobno sudjelovao u više ratova koje je Turska vodila, naročito u Mađarskoj. U takvim prilikama nije uskraćivao ni svojih savjeta, koje je stekao iskustvom i čitanjem. Umro je u rodnom mjestu polovicom ša'bāna 1025. (koncem kolovoza 1616.), gdje je ukopan u naročitu podzemnu grobnicu u kojoj ga je posjetio glasoviti putopisac Evlija Čelebija, koji o njemu sa zanosom priča i slavi ga kao velikog učenjaka i pobožnjaka.

Mali Akhisar pretvorio se Kâfijinom zaslugom u naročito naučno središte u Bosni i Hercegovini. Medresa, koju je osnovao sam Kâfija, davala je dugi niz godina velik broj sposobnih ljudi, koji su nadaleko pronijeli glas malog Akhisara. Sam Kâfija je u svome *Nizāmu-l-ulemāu* spomenuo trojicu svojih vrijednih učenika iz Akhisara. Na rubu jednog lista u jednom prijepisu *Nizāmu-l-ulemāa*, uz koji ima još Kâfijinih djela i koji je sada u medresi Fejziji u Travniku, popisao je neki kadija Halil iz Akhisara imena četrnaesterice uglednih âlima iz Akhisara. Iz Akhisara je bio i glasoviti alim i muftija Mustafa-ef., koji je napisao lijep broj djela i rasprava. Po rubu gore spomenutih komentara *Džennetskih baščâ* nalaze se nekolike bilješke nekog Ebu Abdullaha en-Nevabadije iz Akhisara, koji je zakleti neprijatelj mistika i derviša. Njegovih bilježaka sam nalazio i po drugim djelima, ali sve odišu spomenutim neprijateljstvom. Iz Akhisara je i neki Ibrahim-ef., pisac jedne zbirke fetvi i hroničar Ahmed Hadži Nesin-zade i drugi. Akhisar je već od Kâfi-efendijina vremena imao svoga muftiju i bio sjedište muftija. Osim Mustafa-ef., kojega smo ranije spomenuli, poznati su mi od akhisarskih muftija Ibrahim Munib-ef. i sin mu Mahmud Hamid-ef. Posljednji je bio u svojstvu muftije godine 1237. Ukratko, sa zaslugom Kâfijinom Akhisar je postao naučno islamsko središte u zakutku evropske Turske. Današnji su Pruščani iz zahvalnosti prema Kâfi-efendiji podigli turbe koje su posvetili imenu ovoga velikana.

H. Mehmed Handžić

DŽENNETSKE BAŠČE
O TEMELJIMA VJEROVANJA

U ime Boga Dobročinitelja Milostivog!

Hvala Bogu, Koji nas je uputio znanju i vjerovanju, a spriječio nas od bezvjerstva i griješenja! Božiji blagoslov nek je Njegovu časnom poslaniku i uglednom miljeniku Muhammedu, koji je poslat s najboljom vjerom; njegovom rodu, koji su preteče u dobru i njegovim drugovima, koji su ga pokorno slijedili!

A po tome: pošto je vjerovanje prva dužnost čovjekova i posljednje što se traži u času kad se duše s tijelom rastaju; ono je čak glavna svrha ljudskog opstanka i konačni cilj od poznatog ugovora i datog obećanja,[1] - a ono ne može opstojati negoli jedino poslije spoznaje da opstoji Nužno Biće, niti može biti potpuno negoli priznavši svojstva Tvorca, to je dužnost svakom pametnom čovjeku da ga nastoji postići i steći preko jakih argumenata, i da utroši svu snagu da bi naučio ono što treba vjerovati i općenito i posebno, ne bi li se na taj način spasio slijepog oponašanja u vjerovanju u Božije jedinstvo. Prema tome pravo vjerovanja (imān) je kruna i glava svih vjerskih propisa, a nauka koja na se preuzima objašnjenje toga temelj je svih sigurnih nauka, a to je nauka o Božijem jedinstvu i Božijim svojstvima.[2] Ja sam našao da su o toj nauci najljepša djela i najzbijenije radnje: *El-Fikhu-l-ekber* od našeg najvećeg imama,[3] zatim *Akaid*

---

1. S poznatim ugovorom i datim obećanjem pisac misli na to, što se pripivijeda, da je Bog prije negoli je stvorio ljude, stvorio njihove duše i pitao ih da li je On njihov Gospodar i Stvoritelj, i one su to priznale i sve rekle: "Da, Ti si naš Stvoritelj." Prema mišljenju nekih komentatora Kur'ana na ove se odnosi i 172. ajet iz sure El-A'rāf i nekoliko hadisa. O ovom ima u tesfirskim i hadiskim djelima dosta raspravâ, ali nije mjesto ovdje da ih mi i u kratkim potezima iznosimo.

2. Ova se nauka arapskim jezikom zove *Ilmu-t-tevhidi ve-s-sifāt*. Osim ovoga imena postoje i druga imena kao *Ilmu-l-akāid,* tj. nauka o tačkama islamskog vjerovanja, *Ilmu-l-kelām,* tj. nauka koja daje sposobnost rasprave o islamu vjerovanju, jer riječi *kelām* znači govor i rasprava. Možda je ovo ime dobila ova nauka i zato što je početku bila glavna tačka, oko koje su se vodile rasprave, Božije svojstvo govora ili kelam. Dalje, ova nauka nosi i ime *Ilmu usūli-d-dīn,* tj. nauka o temeljnim vjerskim propisima.

3. Najveći imam je počasni naslov, koji su Ebu Hanifine pristaše dali svome imamu Ebu Hanifi. Mnogi drže da Ebu Hanife nije napisao nijednog djela i da je djelo o islamskom vjerovanju, koje nosi ime *El-fikhu-l-ekber*, kasnije napisano i pripisano Ebu Hanifi. Drugi drže da je Ebu Hanife zbilja napisao to dijelo i da u tome ne treba imati sumnje. Nama se čini da je u ovom pogledu ispravno ovo mišljenje: Ebu Hanife nije sobom ovo djelo napisao, ali, kako se u to doba na sav mah rasprava vodila o točkama vjerovanja i on je učestvovao u toj raspravi i često je svojim učenicima predavao o glavnim tačkama islamskog vjerovanja i izlagao svoj pravac u ovom pogledu i tumačio što zastupa *Ehlu-s-sunne ve-l-džemāa*. Njegovi učenici su ta njegova izlaganja popisali u posebne knjige, koje se njemu pripisuju, jer je njihov sadržaj njegovo tumačenje i izlaganje. Stoga svi primjerci *El-fikhu-l-ekbera* nisu istog porijekla. Razni učenjaci su propovijedali na razne načine. Najpoznatiji propovjedač ovog djela je Ebu Muti' el-Belhi.

Tahavijin,[4] Omer-Nesefijin,[5] Senusijin[6] i Sujutijin[7] - Božija milost s njima! Ta djela, pored lijepog poretka, fine sređenosti i savršenosti izbora, sadrže najvažnije tačke temelja vjere i biser koristi pravila o čvrstom vjerovanju, tako da zaslužuju da se ispišu i iskite po Suncu i Mjesecu. Ali pošto im nedostaju dokazi kod izlaganja, nisu dovoljna da se čovjek pomoću njih udalji i spasi oponašanja (taklīda). Zato sam ja u sebi mislio i od Boga tražio naputka, da iz ovih djela, od ovih velikih učenjaka, sastavim jedno sređeno djelce, koje bi sadržavalo najbolje dokaze i najjače argumente iz područja logike i tradicije ne upuštajući se u iznošenje protivničkih prigovora niti njihovih dokaza. Ovo sam djelo sredio prema odgovoru prvaka svih poslanika, kada ga je pitao vjerni Džibril o pravom vjerovanju. On mu je odgovorio: "Pravo vjerovanje je da vjeruješ u Boga, u Njegove meleke, Njegove knjige, Njegove poslanike, Sudnji dan, proživljenje poslije smrti, u sudbinu i odredbu te da je i dobro i zlo od Boga."[8] To je sedam glavnih tačaka, a pošto sam na početku objasnio bitnost vjerovanja, tim je nastalo osam poglavlja. Djelo sam nazvao *Džennetske bašče o temeljima vjerovanja*. Boga molim da mi uputstvo učini drugom i olakša pisanje i izlaganje, jer je On onaj koji molbe uslišava i potrebe ispunjava.

---

4. Ebu Dža'fer Ahmed b. Muhammed b. Selāme el-Ezdi et-Tahāvi (239.-321. god.) spada u velike hanefijske učenjake. Napisao je djela trajne vrijednosti, od kojih su tiskana slijedeća: *Muškilu-l-āsār* o razumijevanju težih hadisa i njihovu komentaru, *Meāni-l-āsār*, hadisko-fikhsko djelo o hadisima koji na prvi mah izgledaju da su u kontradikciji, a govore o fikhskim pitanjima i *Akīde* ili *Bejānu-s-sunneti ve-l-džemāa*, kratko djelce o glavnim tačkama vjerovanja. Prva dva djela su opsežna i tiskana su u Indiji; treće je kratko i nekoliko puta tiskano u raznim mjestima.

5. Nedžmuddin Ebu Hafs Omer b. Muhammed b. Ismail en-Nefesi es-Semerkandi (461.-537. god.) spada također među velike hanefijske imame i učenjake. Njegov *Akāid* je jedna od najraširenijih akaidskih knjiga među pristašama hanefijskog mezheba. Već davno je uzet za udžbenik, po kojem se predavalo u mnogim medresama. Oko njega je nikla sva sila komentara i tumačenja.

6. Ebu Abdullah Muhammed b. Jusuf b. Husejn el-Husejni el-Tilmisāni es-Senūsi (umro 895. god. u šezdeset i trećoj godini života) je malikijski učenjak. Napisao je tri djelca o akaidu, od kojih je najpoznatije srednje, koje se spominje pod imenom *Ummu-l-berāhīn* i *Sugre-s-Senūsi*. Osim ovih djela tiskan mu je jedan udžbenik logike i komentar Muslimova *Sahiha*.

7. Dželāluddīn Ebu el-Fadl Abdurrahman b. Ebu Bekr es-Sujūti (849.-911. god.) jedan je od najplodnijih islamskih pisaca i učenjaka. Džemil-beg Azem spomenuo je u svom djelu *Ikdu-l-dževher* 576 djela, koja je ovaj glasoviti učenjak napisao. Preko stotinu od tih djela tiskano je i čitateljima pristupačno. Živio je i umro u Kairu, gdje je i ukopan. Kada sam boravio u Kairu posjetio sam grob ovog marljivog naučnika i služio se njegovim djelom *Istamu-d-dirāje li kurrāi-n-Nukāje* u kojem je Sujutija ukratko obradio 14 predmeta (nauka) i onda sve komentirao. Jedan dio ovog djela je s područja akaida.

8. Ovdje pisac misli na onaj dugi hadis, u kome se kaže da je Džibril pitao Alejhisselama o imānu, islāmu i ihsānu. Ovaj se hadis nalazi u Muslimovu *Sahihu* na prvom mjestu kao prvi hadis. U Buharijinu *Sahihu* spomenut je u skraćenom obliku. Ovaj sam hadis preveo i protumačio u svojoj radnji *Es-Sunne*, koja je tiskana u *Hikmetu*. Ovaj je hadis drugi po redu.

PRVA BAŠČA

O bitnosti vjerovanja (imāna) prema pravcu našeg imama Ebu Hanīfe Nu'māna, Božija milost s njim!

Imān - "vjerovanje" u jeziku znači držati nešto istinom, tj. pristati na ono, što neko javi, primiti ga i držati istinom tako, da se može nazvati pristankom (teslim). Imān, pak, u Šerijatu znači srcem pristati i vjerovati da postoji Allah, da je jedan i vjerovati u sve ono što je Poslanik od Boga dostavio. Imān je, kažemo, stav srca i duše, jer Bog kaže: *To su oni u čija srca je upisao (stavio) vjerovanje.*[9] *Oni koji ustima kažu: Mi smo vjerovali, ali im srca nisu vjerovala,...*[10] *A njegovo srce bude smireno u vjerovanju.*[11] Alejhisselam veli: "Bože, učvrsti moje srce u vjerovanju." Alejhisselam je rekao Usami[12], nek je Bog s njim zadovoljan, kada je ovaj ubio jednog čovjeka, koji je priznavao da je musliman: "Zašto nisi otvorio srce njegovo!" Ukratko rekavši, vjerovanje je stvar srca i ono nikad ne može otpasti. Obratno tome je očitovanje, jer ono nekada može i otpasti, kao npr., kod presije i prisiljavanja.[13] Ono nema udjela u bitnosti vjerovanja, ali nas je Bog njime zadužio, da preko njega pokažemo ono što nam je u srcu drugim muslimanima. Očitovanje je postavljeno kao znak i uvjet da se mogu na čovjeku sprovoditi ovosvjetski islamski propisi, jer je vjerovanje skrivena stvar, kojoj treba nekog znaka. Očitovanje zastupa vjerovanje u ovosvjetskim propisima bez obzira da li se vjerovanje nalazi ili ne. Prema tome, onaj ko srcem vjeruje, a jezikom ne

9. Sura El-Mudžādele, 22.

10. Sura El-Māide, 44.

11. Sura En-Nahl, 106.

12. Usāme je sin Zejda b. Harisa, oslobođenog roba Alejhisselamova i Ummi Ejmene, oslobođene robinje Alejhisselamove. Alejhisselam ga je pred svoju smrt odredio zapovjednikom vojske koja je imala krenuti prema Siriji. Tada je Usami bilo oko osamnaest godina. Umro je za vrijeme Muāvijina hilafeta 58. ili 59. godine.

13. Očitovanje može nekad i nedostajati, pa da ne bude uvjet vjerovanja, kao, npr., kod nijema čovjeka ili kod onog koji se boji svome životu ako bi očitovao da je musliman. U ovakvom slučaju, iako mu je bolje da i u ovakvim slučajevima ponosito očituje svoju vjeru, makar ga to i glave stalo.

očituje, on je vjernik kod Boga, iako se ne može smatrati vjernikom u pogledu ovosvjetskih propisa. U obratnom slučaju je obratno. Onaj koji ima i vjerovanje i očitovanje on može reći: "Ja sam doista vjernik, (mu'min)",[14] jer ako bude sumnjao u svoje vjerovanje, onda i ne vjeruje. Isto tako djela i vjerski obredi ne spadaju u bitnost vjerovanja, jer je vjerovanje uvjet valjanosti djela. Kur'an kaže: *Ko bude radio dobra djela, a bude vjernik (mu'min)*... Jasno je pak da ono što je uvjet ne spada u ono čemu je uvjet. Ovo mišljenje je u ovom pogledu ispravno. Ovog je mišljenja i Ebu Mensur el-Maturidi. Ovom se mišljenju protive Malik, Šafija, Evzaija, svi muhaddisi i fakihi. Oni kažu: vjerovanje (imān) je srcem vjerovati, jezikom očitovati i tijelom obavljati glavne vjerske dužnosti. Priča se da je Šafija, Bog mu se smilovao, rekao: "Ko ne udovolji prvom dijelu, on je munafik; ko ne udovolji drugom, on je nevjernik - kāfir, a ko ne udovolji trećem, on je grješnik - fāsik." Ukratko rekavši, očitovanje i djela kod njih su dva dijela od bitnosti vjerovanja (imāna). Na temelju toga oni kažu da vjerovanje može biti veće i manje prema tome da li neko radi više djela ili manje. Ali to nije tako, jer protiv toga imamo logičke i tradicijske dokaze. Što se tiče logičkih dokaza, to je što nešto ne može opstojati ako ne opstoji njegov koji sastavni dio. Čovjek je uvijek vjernik, a očitovanje se u svakom času ne nalazi, a tako isto ni djela. Osim toga vjerovanje ima svoju određenu definiciju i jedino se nalazi onda kada se nađu svi dijelovi. Kada nedostaju neki dijelovi, onda se za ostale ne može reći da su imān - vjerovanje. Kada bi njihovo mišljenje bilo ispravno, iz njega bi slijedilo da je onaj ko uradi i najmanji grijeh nevjernik - kāfir, jer kad nema jednog dijela nečega, nema ni njegove cjeline. Slijedilo bi i to da bude nijemi čovjek, koji u životu nikada nije izgovorio kelimei-šehâdet[15] nevjernik, a to nije tako. Što se tiče tradicijskih dokaza, tu spada odgovor Alejhisselamov Džibrilu, kada ga je pitao o vjerovanju. Alejhisselam je tada odgovorio: "Imān je da vjeruješ u Boga, Božije meleke, itd.", a nije rekao: "Imān je da očituješ i radiš." Iza Alejhisselamova odgovora Džibril je rekao: "Kad ja to budem izvršio, hoću li biti vjernik? " Alejhisselam mu je odgovorio: "Da." Kada bi očitovanje i djela spadala u imān, on ne bi tako rekao, nego bi rekao: "Ne, nisi vjernik dok ne uzočituješ i ne uzradiš djela koja ti se naređuju." Iz toga bi slijedilo da je Alejhisselamovo tumačenje imāna vjerovanjem i smatranjem istinom pogrešno, a njegov odgovor sa "da" neistina, a to sve nije tačno. To nam sve svjedoči da čovjek postaje vjernik s vjerovanjem koje mu je u srcu i koje se trajno uvijek ponavlja i nalazi.

14. Sura Tā Hā, 112; i El-Enbijā', 94.

15. Ismailovo očitovanje: "Svjedočim da nema drugog boga osim Allāha i da je Muhammed Njegov rob i poslanik."

Iz ovog izloženog vidi se da je pogrešno i mišljenje sekte kerramija,[16] koji kažu da je imān samo očitovanje. Isto je pogrešno mišljenje Bišra b. Gijasa[17] i Ibn er-Rāvendije[18], koji kažu da je imān priznati da je nešto istina, ali to priznanje biva srcem i jezikom. Što se pak tiče mišljenja Džehmova[19] i Ebu el-Husejnova[20], koji pripadaju sekti kaderija,[21] a to je da je imān samo znanje, to je sasvim jasno da je to mišljenje pogrešno, jer znati nešto ne znači to i vjerovati. Neki su židovi i kršćani znali da je Alejhisselam Božiji poslanik, ali ga nisu vjerovali kao što to Allah spominje i kaže: *Oni njega poznaju kao što poznaju svoje sinove,* zatim kaže: - *a oni nisu vjernici.*[22]

---

16. To su sljedbenici Ebu Abdullaha Muhammeda b. Kerrāma, koji je djelovao i svoj pravac širio u Nejsabūru. Dulje vremena je boravio u Mekki i Šâmu. Umro je u Kudsu 225. god. Među njegovim sljedbenicima bilo je agilnih i pobožnih ljudi. Jedan od njih po imenu Ebu Ja'kūb Ishak b. Mahmiš el-Vāiz bio je neumoran misionar islama. Njegovom propagandom prešlo je na islam oko pet tisuća kršćana, židova i medžusija. Umro je 383. god. Najizrazitije zastupanje Ibni Kerrāma je to da je Bog gore, da je na svom prijestolju Aršu i da je materija (Dževher). Vidi: *El-Milel* od Šahiristanije (sv. I. str. 144. i dalje) i *Tādžu-l-arūs* (sv. IX. str. 43.).

17. Birš b. Gijās el-Merīsi rodom je iz mjesta Meris u Nubiji. Neki navode da mu je ovaj naziv došao odatle što je stanovao u kvartu Derbu-l-Merīs u Bagdadu. Bio je izraziti predstavnik pravca murdžija. Umro je 218. god.

18. Ebu el-Husejn Ahmed b. Jahja er-Rāvendi rodom je iz sela Rā vend u okolici Isfahāna. Pisac je mnogih rasprava. U djelima ilmu-l-kelāma često se spominju njegova nastrana mišljenja. Neki ga smatraju raskolnikom *(zindik)*. Umro je 245. god. vrlo mlad. Nije imao više od četrdeset godina.

19. Džehm b. Safvan je vođa sekte džehmija, koja se po prvi put javila u okolici Tirmiza. Poginuo je u Mervu u političkim razmiricama pri koncu vladavine Emevija god.128. *Tādžu-l-arūs* smatra ovu sektu frakcijom haridžija, a Šehiristanija kaže da su to zagrijane pristaše džebrijskog pravca. Slažu se s mutezilijama i kažu da Bog nema svojstva. Mu'tezilije su njihovi nasljednici u mnogim mišljenjima. Ostala mišljenja njihova vidi u *El-milel ve-n-nihal*, I. 109. i dalje.

20. Ebu el-Husejn Muhammed b. Ali el-Basri jedan je od istaknutih mu'tezilijskih prvaka i učenjaka. Rodio se u Basri, a djelovao je u Bagdadu, gdje je i umro 436. god. Pisac je mnogih djela naročito s područja usuli-fikha i usuli-dina. Njegovim djelima se mnogo služio Fahruddin er-Rāzi u svojim djelima o usuli-fikhu.

21. Kaderije su islamska sekta koja nije priznavala kader (sudbine i odredbu). Njihovo je geslo *El-emru unuf*, tj. stvari se ne događaju prema unaprijed ustanovljenom preciznom programu i određenju.

22. Ovako je ovaj ajet naveden u svim primjercima ovoga djela. Međutim, uistinu na kraju ajeta ne postoje riječi: *a oni nijesu vjernici*. Ovaj ajet se nalazi na dva mjesta u Kur'anu: u suri El-Bekare, 146. Ovaj ajet u prijevodu glasi: *Oni kojima smo Mi Knjigu dali poznaju Božijeg Poslanika kao što poznaju sinove svoje, ali jedna grupa od njih sakrivaju istinu, iako je poznaju.* Drugi ajet nalazi se u suri El-En'ām, 20., a u prijevodu glasi: *Oni kojima smo Mi Knjigu dali poznaju Božijeg Poslanika kao što poznaju sinove svoje, ali oni koji su upropastili sami sebe, oni neće vjerovati.* Dakle doslovno onakav ajet kako ga je pisac naveo ne postoji.

Time je dokazano da je ono mišljenje koje zastupa naš imam i oni koji njega slijede, istina kojoj se ne može prigovoriti.

Zatim znaj da je vjerovanje jedno i svi vjernici su u tome jednaki. Jedino se neki odlikuju nad drugima prema bogobojaznosti, jer bitnost vjerovanja ne podnosi povišice niti umanjivanja. Bitnost vjerovanja je: odlučno nešto držati istinom i priznati ga, a u ovom se ne može zamisliti povišica niti manjak. Onaj pak višak, koji se razumijeva iz ajeta: *Kad im se uče Božiji ajeti, povećavaju im vjerovanje,*[23] i njemu sličnih ajeta, to je s obzirom na ono u što treba vjerovati, jer se to postepeno uvećavalo kad je Objava dolazila. Ili je taj višak prema plodu vjerovanja ili je prema svjetlu njegovu ili prema jačini i slabosti njegovoj.

Imān i islam u Šerijatu imaju jedno značenje, jer islam znači pokornost i odanost, a to je uistinu i bitnost vjerovanja. Prema tome se imān i islam ne mogu jedan od drugoga odvojiti. Tome u prilog ide i ovaj ajet: *Izveli smo one mu'mine koji su tu bili, a nisu tu našli nego jednu kuću muslimanā.*[24] Što se tiče ajeta: *Beduini vele: "Mi smo vjerovali." Ti im reci: "Vi niste vjerovali, nego recite: 'Mi smo se predali'"*[25], te *islam* (predanost) u ovom ajetu znači prividnu predanost bez nutarnje i duševne predanosti.

Zatim, znaj da je mukallidovo[26] vjerovanje ispravno, jer kad bi neko javio neku vijest, pa je drugi (bez dokaza) primio, svako bi rekao: vjeruje mu, ili vjeruje u njega. Ovo znači vjerovati taklidom (bez dokaza). Ali je mukallid ipak grješan, jer je ostavio i zanemario razmatranje i razmišljanje. Kao dokaz da je vjerovanje mukallidovo valjano služi nam i'to što je Alejhisselam primio i priznavao vjerovanje beduina i njima sličnih, koji ne razumiju šta je razmišljanje. Tako su postupili i njegove halife - El-Hulefāu-r-rašidūn.[27]

I znaj da je Božija vjera na nebu i Zemlji samo jedna, a to je islam, jer Allah, dž.š., kaže: *Samo je islam kod Boga priznata vjera.*[28] Taj je islam sredina

23. Sura El-Enfāl, 2.

24. Sura Ez-Zārijāt, 35. i 36.

25. Sura El-Hudžurāt, 14.

26. Mukallid u arapskom jeziku znači onaj koji nekoga u nečem oponaša. Ovdje se riječju *mukallid* misli na onoga koji samo vjeruje zbog toga što mu je vjerovao otac i majka ili drugi koje on oponaša i za kojima se slijepo povodi, a nije u stanju da svoje vjerovanje potkrijepi svojim zaključivanjem i logičkim argumentima. Svaki primitivni čovjek ne može se smatrati mukallidom jer on ipak ima neku vrstu zaključivanja i dokaza, koji ne moraju imati naučnu i stručnu formu. Svaki usklik koji odaje čuđenje moći Tvorca je razmišljanje i razmatranje. Ovakih dokaza možemo svuda sresti.

27. To su prva četverica halifa o kojima će kasnije biti govora u samom djelu.

28. Sura Ālu 'Imrān, 18.

između pretjerivanja; sredina između mišljenja onih koji Boga prispodobljavaju Njegovim stvorenjima *(tešbih)* i mišljenja onih koji Ga niječu *(ta'til)*; sredina između mišljenja onih koji niječu slobodnu volju čovjeka *(džebr)* i mišljenja onih koji kažu, da je čovjek potpuno samostalan *(kader)*; sredina između mišljenja onih koji su sigurni od Božije kazne *(emn)* i mišljenja onih koji su potpuno u očaj pali *(je's)*. Bože, Ti učini da umremo kao muslimani i pridruži nas dobrima!

DRUGA BAŠČA

O vjerovanju u Boga

Vjerovati u Boga je dužnost, i to na temelju postanka ovog svijeta i što mi možemo znati bitnost stvari.[29]

Znaj da sud u svemu onom što dokučujemo našim razumom može biti samo na tri načina: da je nešto nužno, moguće ili nemoguće. Ako mu je opstanak zbog samoga sebe, onda je nužno, a to je Bog; ako mu je neopstanak zbog samoga sebe, onda je nemoguće, kao, npr., da Bog imadne druga; ako pak samo po sebi ne zahtijeva niti da opstoji niti da ne opstoji, onda je to moguće, kao što je ovaj svijet i njegovi dijelovi.

Što je moguće to ili zauzima neki prostor, a to je materija (supstancija), ili opstoji uz materiju, a to su oznake i svojstva materije (accident). Materija, pak, ako se može dijeliti, naziva se tijelom, a ako se ne može dijeliti, onda je to atom - dio koji ne trpi više dijeljenja *(džuz' lā jetedžezze')*. Oznaka i

29. U ovom je odlomku pisac istakao da je čovjek dužan na temelju sama razuma i opstanka ovog svijeta zaključiti da Boga ima i vjerovati u Njega. Ovakvo mišljenje zastupaju maturidije (hanifije). Ostale dužnosti su po njihovu mišljenju vezane za poslanstvo Božijih poslanika, te onaj koji nikada ne čuje ništa o Božijim poslanicima nije ni dužan obavljati nikakvih dužnosti osim u Boga vjerovati. Mu'tezilije zastupaju mišljenje da sâm razum stavlja čovjeku u dužnost sve što je dobro, a zabranjuje mu sve što je zlo. Prema tome, prije poslanstva Božijih poslanika, po njihovu mišljenju, čovjek je dužan vjerovati u Boga i raditi djela, i za to je odgovoran. Eš'arije pak drže da čovjek bez poslanstva Božijih poslanika nije u stanju upoznati što je dobro, a što je zlo, te prema tome nije nizašto odgovoran. Po njihovu mišljenju dobro je samo ono što Šerijat dopušta, a zlo ono što Šerijat zabranjuje. Oni čak kažu da čovjek na temelju sama razuma nije obavezan ni u Boga vjerovati.

Pisac je po običaju islamskih apologetičara u ovom odlomku naznačio da su neosnovana mišljenja sofista, od kojih jedna grupa drži da uistinu ništa ne postoji. Po njihovu mišljenju opstojanje ovog svijeta je samo obmana i fantazija. Druga njihova grupa drži da opstojanje predmeta ovisi o uvjerenju, tj. ako vjerujemo da nešto postoji, onda ono i postoji. U obratnom slučaju i ne postoji. Treća grupa tvrdi da mi ne možemo ništa sigurno znati o ma čemu na ovome svijetu. Oni u sve sumnjaju pa i u svoju sumnju. Pisac je stoga ovdje naznačio da predmeti postoje i da mi možemo znati njihovu bitnost i onda na temelju opstanka ovog svijeta zaključiti da Bog postoji. Ovo kratko tumačenje bilo je ovdje potrebno, jer bi bez ovoga sam prijevod bio nerazumljiv i besmislen.

svojstvo materije može pripadati samo živim bićima, kao što je znanje i što je njemu slično, a može da samo ne pripada živim bićima, kao što su boje i njima slično.

Svemu što je moguće potreban je u njegovom opstanku jedan vanjski faktor i uzrok. Taj može biti takav da ima slobodnu volju i da što hoće čini, a što neće da to ne čini, a može biti opet takav da nema slobodne volje, nego od njeg nužno proizlaze posljedice, kao, npr., što svjetlo proizlazi od Sunca.

Dati nečemu opstanak bez prethodne materije i oruđa zove se stvaranjem bez ičega *(ibdā')*, kao što je stvaranje prvog stvorenja. Dati pak nečemu opstanak s tim da prethodno opstoji materija i oruđe, zove se stvaranjem od nečega *(īdžād)*. Nekada se *īdžādom* naziva i ono što bi trebalo nazvati *ibdāom*.

Prema tome, treba vjerovati da opstoji jedno biće koje je samo po sebi nužno, a to je Allah. To vjerujemo na temelju ovog svijeta koji je postao, a znademo da je postao iz toga što je nerazdvojiv od svojstva i pojava koje su postale, a sve što je nerazdvojivo od onoga što je postalo i ono je postalo. A da zbilja te pojave postaju, to je jasna stvar, jer se mijenjaju: nema ih, zatim postanu, i obratno. Sve što je postalo mora imati nekog ko mu je opstanak dao, jer kada bi sâmo postalo, slijedilo bi iz toga da je učinak bio bez uzroka.

Prema tome, opstanak djela zahtijeva opstanak stvaranja, a samo stvaranje zahtjeva opstanak stvoritelja.[30]

Dužnost je vjerovati da je Bog jedan i da nema drûga, jer kad bi bila dva boga, pa se jedan ne mogao protiviti drugome, slijedilo bi iz toga da je nemoćan, a ako bi mu se mogao protiviti, bio bi nemoćan onaj drugi. Na ovaj dokaz pokazuje kur'anski ajet: *Kad bi bilo na nebesima i Zemlji više bogova osim Allaha, i nebesa i Zemlja bi propali.*[31] Da je Bog jedan, znademo i na temelju ovog ajeta: *Bog, meleki i učeni ljudi svjedoče da nema boga osim Njega.*[32]

---

30. Da zbilja Bog postoji pisac je dokazao samo jednim dokazom, a to je takozvani kozmološki dokaz, koji se zasniva na postanku svijeta. Čitav svijet sastoji se od materije i raznih pojava koje su nerazdvojive od materije isto kao što je materija nerazdvojiva od njih. Pojave postaju i nestaju, to očima vidimo. Kako su sve pojave u bitnosti jednake, to mora da su sve postale, a iz toga slijedi da je i materija, koja je nerazdvojiva od ovih pojava, postala. Time je dokazano da je ovaj cio svijet postao. Sve što je postalo mora imati uzroka, jer nema učinka bez uzroka, a to je Bog.

Osim ovoga iskaza islamski apologetici navode još mnoge, o kojima je opširnije rečeno u mome *Ilmu-l-kelāmu.*

31. Sura El-Enbijā', 22.

32. Sura Ālu 'Imrān, 18. Ovim se ajetom pisac poslužio kao tradicijskim argumentom da je Bog jedan.

Dužnost je vjerovanja da je Bog bez početka, jer kad ne bi bio bez početka, bio bi postao, pa bi Mu bio potreban onaj ko će Ga stvoriti, a iz toga slijedi ili *devr* ili *teselsul*,[33] a oboje je nemoguće.

Dužnost je vjerovati i da je Bog bez konca i svršetka, jer što je oduvijek i bez početka to onda nije moguće da ne postoji, a i kur'anski ajet glasi: *Samo će vječno ostati lice tvoga Gospodara.*[34]

Dužnost je vjerovati da ništa nema Bogu slično, jer je sve osim Njega postalo, a sličnost onome što je postalo zahtijeva nijekanje božanstva, a to je nemoguće. Kur'an također kaže: *Ništa nema Njemu slično.*[35]

Dužnost je vjerovati da Bog opstoji sâm Sobom i da Mu je nepotrebno sve što je osim Njega, bilo to mjesto ili opredjeljitelj ili nešto drugo, jer kad bi Bogu bilo potrebno mjesto, On bi bio "svojstvo", pa bi iz toga slijedilo da On ne može imati svojstva.[36] A kad bi bio potreban opredjeljitelju, bio bi postao, a to je nemoguće. Kur'an također kaže: *Bogu je nepotreban čitav svijet.*[37] Potrebno je vjerovati da Bog vrši djela slobodnom voljom, jer kad bi Njegova djela od Njega nužno proizlazila, onda bi Njegov prvi učinak bio vezan uz Njega i slijedio bi Ga, jer učinak slijedi potpuni i samostalni uzrok. Tako bi isto bilo s učinkom ovog učinka, te bi iz toga slijedilo da je sve što postoji postojalo uvijek, kada je On postojao, a to nije tako, jer mi, sigurno, znamo da ima stvari koje su postale. Osim toga iz nepostojanja ma čega bilo slijedilo bi da i Bog ne postoji, jer iz nepostojanja onoga što je uz nešto vezano slijedi da i ono uza što je vezano ne postoji, a to je nemoguće.

---

33. *Devr* znači, da opstanak jedne stvari ovisi o drugoj, a postanak ove druge opet o onoj prvoj. To je nemoguće da se dogodi, jer bi iz toga slijedilo da dotična stvar opstoji prije svoga opstanka i da u isto vrijeme jedan predmet bude i uzrok i posljedica drugog predmeta.

Teselsul znači neprekidni niz događaja u kome je svaki pojedini uzrok onome, koji iza njega dolazi, a u isto vrijeme i posljedica onoga, koji mu prethodi i tako taj niz ide u beskonačnu prošlost bez prestanka. Ovakav niz događaja je nemoguć, jer mora opstojati jedan konačni uzrok, koji nije od drugog prouzročen; mora postojati jedno nužno biće, koje je vječito i koje je izvor svega. Kad ovakav niz ne bi u početku imao svoga kraja, sličio bi, kako kaže Aristotel, lancu koji visoko u zraku stoji, a niko ga ne drži.

34. Sura Er-Rahmān, 27.

35. Sura Eš-Šūra, 11.

36. Ovdje se pisac po našem mišljenju nije najbolje izrazio, jer se iz njegova izlaganja razumijeva da samo svojstvima treba mjesto, međutim i tijelima treba mjesto. Ovdje je pisac uzeo za osnovanu činjenicu i to da pozitivna svojstva ne mogu imati pozitivnih svojstava. Stoga, kada bi Bog bio svojstvo, ne bi mogao imati pozitivnih svojstava kao što je znanje, moć itd., a nama je posve jasno da Bog ta svojstva ima.

37. Sura Ālu 'Imrān, 97.

Još je nužno vjerovati da Bog ima vječita svojstva koja opstoje uz Njegovo Biće, kao što je život, koji ni na što ne djeluje;[38] znanje, koje se odnosi na sve što je nužno, nemoguće i moguće; slobodna volja i moć, koje djeluju samo na ono što je moguće, i stvaranje, koje djeluje na ono na šta djeluje i slobodna volja. Ta svojstva postoje, jer kad ne bi makar kojega bilo, ne bi ništa od onoga što je postalo postojalo. Osim toga Bog kaže: *On je Živi, nema boga osim Njega,*[39] *On sve zna,*[40] *On čini što hoće,*[41] *On sve može,*[42] i *Allah je tvorac svega,*[43] I sluh i vid su Božija svojstva, koja se odnose na sve što postoji; govor, koji nema glasova ni zvukova i koji se odnosi na ono na šta se odnosi i znanje. Bog kaže: *On je Onaj Koji čuje i vidi*[44] i *Bog je govorio Musau.*[45] Kad Bog ne bi imao ova svojstva, imao bi njima obratna, a to su mahane, a nemoguće je da Bog ima mahane. Prema svemu tome; On je živ Svojim životom, koji nije kao naš život; On zna Svojim znanjem, koje nije slično našem znanju. Tako je isto slobodan u Svojoj volji, moćan je Svojom moći, stvara Svojim svojstvom stvaranja, čuje Svojim svojstvom slušanja, vidi Svojim vidom, govori Svojim govorom. Sva je ta svojstva imao prije negoli Ga je iko njima opisao. Iz toga što su ta svojstva vječna ne slijedi da mora biti vječno i ono na što se ona odnose, jer stvaranje i ono što je stvoreno nije jedno te isto i nema sumnje da je drugo sama radnja, a drugo objekat njen. I kako god je Bog bez početka sa Svojim svojstvima tako će biti s njima bez svršetka, jer bi bila mahana da kod Njega postane neko svojstvo ili ime, koje nije imao, ili da mu koje svojstvo savršenstva prestane, a to je nemoguće.

Njegova svojstva nisu isto što i Njegovo Biće, jer nije moguće da svojstvo bude isto što i biće, koje ima to svojstvo, a nisu ni potpuno nešto drugo, jer prema običaju upotreba riječi kada se kaže "drugo" razumijeva se drugo lice osim prvog, a svojstvo nije lice, te prema tome ne može biti nešto potpuno drugo. Prema tome, iz toga što kažemo, da Bog ima svojstvo, ne slijedi da nešto drugo osim Boga bude bez početka niti da ima više takvih bića.

---

38. Arapski izraz *tealluk* prevodili smo ovdje s "djelovanje" i "odnos" već prema mjestu.
39. Sura El-mu'min, 65.
40. Sura El-Bekare; 25, Sura El-En'ām, 101; Sura El-Hadīd, 4.
41. Sura Hūd, 108, Sura El-Burūdž, 16.
42. Sura Hūd, 4; Sura Er-Rūm, 50; i još na nekoliko mjesta.
43. Sura Ez-Zumer, 62.
44. Sura Eš-Šūra, 11.
45. Sura En-Nisā, 163.

Bog postoji, ali ne kao ostale stvari; On nije tijelo niti materija niti ima lik ni granicu ni kraj. Ne može se za Njega reći šta je, ni kakav je.[46] On nije na nekom mjestu niti vrijeme na Njega utječe, jer su to sve oznake onoga što je postalo i što je moguće. Što se pak tiče da se iz nekih ajeta i hadisa razumije na prvi pogled da je Bog na jednoj strani i da ima neka obilježja tijela, npr., da je gore, da ima lice, ruku i slično, to je u ovom pogledu najbolje vjerovati onako kako se uistinu htjelo s tim izrazima, a Bogu prepustiti pravo poznavanja toga, kako su i prvi muslimani (selef) mislili, jer Bog kaže: *Samo Bog zna njihovo bitno značenje* (tj. onih ajeta koji se mogu raznoliko shvaćati).[47] Prema tome mi nećemo reći: ruka označava moć ili blagodat, jer bismo na taj način pokvarili značenje toga Božijeg svojstva, nego ćemo reći: To je jedno Njegovo svojstvo, koje mi ne znamo kakvo je. Tako je isto i s Njegovom srdžbom, zadovoljstvom, sudbinom i odredbom. Drugo mišljenje u pogledu ovakvih ajeta je da ih treba protumačiti kao što su to radili neki kasniji učenjaci (halef).

Bog ne mora ništa činiti bilo to dobro ili ne, jer niko Njemu ne može naređivati, a osim toga kada bi nešto morao činiti, onda kada bi zaslužio ukor ako to ne izvrši, On nije savršen nego nepotpun i usavršava se svojim djelima preko drugog, a to je nemoguće. Ako pak ne zaslužuje ukor, onda nije bio ni dužan da to čini.

Sve što se događa na oba svijeta sve se događa prema Njegovu znanju, volji, moći i stvaranju, jer kad On ne bi nešto znao ili kada ne bi nešto mogao, to bi bila mahana i u tom bi slučaju Bogu bio neko drugi potreban. Prema tome, događa se ono što On hoće, a što neće to se ne može ni dogoditi, jer kada bi se događalo bez Njegove volje što drugi hoće, to bi značilo da je On nadvladan i pobijeđen, a to je nemoguće u pogledu uzvišenog Boga, kome niko nema ravan niti Mu se ko može suprotstaviti. On upućuje na Pravi put, spašava i čuva od zabluda koga hoće iz Svoje dobrote, a napušta, u zabludi ostavlja i u kušnje baca koga hoće po Svojoj pravdi, jer ta Njegova djela nisu ništa drugo nego slobodno raspolaganje s onim što je Njegovo apsolutno vlasništvo, u kom On raspolaže onako kako je znao u bespočetnosti, sve što će ubuduće biti i što će Njegovi robovi prema udjelu svoje slobodne volje, a ne pod presijom i silom, raditi, bilo to pokornost ili griješenje, bezvjerstvo ili vjerovanje.

Božija djela ne mogu biti prouzročena nekim naročitim ciljevima od kojih On ima korist, jer kada bi On nešto činio radi ovakvog cilja, onda bi On

46. Lijepo je o Bogu rečeno: "Bog je iznad svega onoga što ti na um padne."

47. Sura Ālu 'Imrān, 7.

bio nesavršen i usavršavao bi se pomoću drugoga, a to je nemoguće. Što se tiče toga, da se iz nekih ajeta razumijeva da su Božija djela prouzročena naročitim ciljevima, to te ajete treba shvatiti tako da to nisu ciljevi od kojih On ima koristi, nego da su to posljedice i plodovi tih djela, a ne svih i uzroci zbog kojih su ta djela učinjena.

Oni kojima bude suđeno da uniđu u Džennet vidjet će Boga, ali to viđenje neće biti na taj način da Ga pogledom obuhvate (jer Bog nije ograničen), niti se za to može reći kako će biti. Kur'an kaže: *Neka lica će tada (tj. na budućem svijetu) biti svježa i vesela i gledat će u svoga Gospodara.*[48] Alejhisselam kaže: "Vi ćete zaista vidjeti svoga Gospodara kao što vidite Mjesec o uštapu." Osim toga i sam razum, kada se pusti da slobodno razmišlja, ne zaključuje da je to nemoguće. Bog prima molbe i dove i uslišava želje i potrebe, jer Kur'an kaže: *Ja uslišavam molbu molitelja kada Me zamoli,*[49] i *Molite Me, ja ću vas uslišati.*[50] U dovi i milostinji ima koristi i živima i mrtvima i one imaju svoje djelovanje. To nam dokazuje dženaza-namaz i propisana molitva za kišu.[51]

---

48. Sura El-Kijāme, 21. i 22.

49. Sura El-Bekare, 186.

50. Sura El-Mu'min, 60.

51. Dženaza i propisana molitva za kišu su dvije dove, koje je Šerijat ustanovio. U dženazi se moli za mrtvoga, a u dovi za kišu za žive. Iz toga slijedi da Šerijat priznaje da u dovi ima koristi i za mrtve i za žive i da dova ipak može djelovati da se neko stanje promijeni.

TREĆA BAŠČA

O vjerovanju u meleke

Meleki su duhovna bića, stvorena na taj način da imaju život i da se mogu utjeloviti u razne oblike Božijom dozvolom. Ne može se za njih reći da su muško ili žensko, jer ni logički dokazi to ne zahtijevaju. Oni su odlikovani Božiji robovi, koje je stvorio da budu Njegov dokaz, a ne zbog toga što su Mu potrebni. Oni prije Boga ni riječ ne progovore, nego rade po Njegovoj naredbi. Oni su poslanici između Boga i ljudi, silaze i penju se po Božijoj naredbi. Kur'an kaže: *...koji je meleke učinio poslanicima, koji imaju krila.*[52]

Njih ima mnogo vrsta, koje niko osim Boga izbrojiti ne može.

Bog kaže: *Sam On zna vojsku tvoga Gospodara.*[53] Oni su od najveće Njegove vojske. Starješine njihove su tri meleka, kojima je dodijeljeno da se staraju o životu. To su Džibril, koji se brine o Objavi, pomoću koje biva život srcâ i dušâ, Mikail, koji se brine o kiši, pomoću koje biva život bilja, i Israfil, čija je dužnost da puhne u *sūr*,[54] pomoću čega biva ponovno proživljenje poslije smrti. Iza njih dolazi Azrail, kojemu je povjereno da uzima duše. Neki su na nebesima, neki na Zemlji, neki u Džennetu, a neki u Džehennemu. Neki pišu ljudska djela, kako Kur'an kaže: *Nad vama imaju čuvari, plemeniti pisari, koji znaju šta vi radite.*[55] Nekima je povjereno da ispitaju ljude nakon smrti itd.

---

52. Sura Fātir, 1.

53. Sura El-Muddessir, 31.

54. *Sūr* u arapskom jeziku znači rog. Kada Isrâfil puhne u sūr, sve će pomrijeti, a kada opet drugi put puhne, sve će oživjeti, kako će to i sam pisac kasnije spomenuti. Neki misle da je riječ *sūr* kako je spomenuto u Kur'anu plural riječi *sūre* koja znači lik. Onda bi po ovom mišljenju ajeti, u kojima se kaže da će se puhnuti u sūr, značili da će se duše udahnuti tjelesima. Učenjaci smatraju ovo mišljenje neispravnim, jer je sâm Alejhisselam spominjao sūr i drugim imenom, a to je *karn*, koje znači rog, kao i riječ sūr. Osim toga kod prvog puhanja u sūr ne udišu se nikakve duše u tijela, nego obratno, tada se tjelesa rastaju s dušom. I s jezičke strane je ovo mišljenje pogrešno. O ovome vidi opširno raspravu u *Lisānu-l-Arabu* (sv. VI. str. 146. i 147.). Nama ne preostaje drugo nego da i u sūr vjerujemo, a kakav je, da se u to ne upuštamo, jer predmeti višeg i drugog svijeta bez sumnje su različiti od ovih naših predmeta, pa ih ne treba jednim mjerilom mjeriti.

55. Sura El-Infitār, 10. i 11.

Što ih ljudi ne vide u njihovim pravim oblicima to je zbog toga što ljudska snaga to ne može dostignuti zbog ljepote i veličine tih oblika.

Poslanici između melekâ su odličniji nego obični ljudi. U tome su učenjaci složni, i to je samo po sebi nužno. Što se tiče pak poslanika između ljudi to su oni odličniji od poslanika između meleka, a obični ljudi su opet odličniji od običnih meleka, jer Kur'an kaže: *Mi smo rekli melekima: "Učinite sedždu Ademu!" - pa mu oni sedždu učinili.*[56] Osim toga ljudi stječu vrline i znanstvena i praktična savršenstva uz zapreke koje postoje, a nema sumnje da je ibadet uz zapreke teži i više ima udjela u iskrenosti, to je zbog toga i odličniji bez obzira na to što meleki ne griješe. Što se tiče Haruta i Maruta, najispravnije mišljenje je da su oni meleki, ali nisu učinili bezvjerstva niti velikog grijeha. Savjetovali su ljude i govorili im: *"Mi smo kušnja, pa ne budi nevjernik!"*[57] Poučavali su sihr, a u tom nema bezvjerstva, nego je bezvjerstvo u vjerovanju da je sihr dopušten i u samom vršenju sihra. Kazna koju su pretrpjeli je kao ukor, kao što i pejgamberi budu ukoreni zbog malog posrtaja.[58] Što se opet tiče Iblisa, on nije od meleka, nego je bio džin koji je bio prikriven među melekima, pa se protivio Božijoj naredbi. Prema tome izuzimanje njegovo iz skupine meleka valjano je s obzirom na većinu.[59]

Bog je Iblisa i njegovo pleme natovario ljudskom rodu radi kušnje i oni mogu utjecati s vanjske strane, jer Kur'an kaže: *I šejtan je okitio njima djela njihova.*[60], i s nutarnje strane, jer Bog kaže: *On tajno baca svoju sumnju u*

---

56. Sura El-Bekare 40. i još na nekoliko mjesta u Kur'anu.

57. Sura El-Bekare, 102.

58. O Hārūtu i Mārūtu, dvojici meleka koji su u Babilonu poučavali sihru upozoravajući svakog da nije dopušteno njime se služiti, govori ajet 102. u suri El-Bekare. Oko svog ajeta nadovezane su mnoge priče primljene od Židova, prema kojima su ti meleki činili velike grijehe i opačine. Pisac ovim zaključcima upozorava da su te priče netačne i da u Kur'anu ne stoji da su ta zla činili meleki. Prema tome cio događaj s Hārūtom i Mārūtom ne može poslužiti kao dokaz da meleki mogu griješiti.

59. Iblis nije od meleka, nego od džina. U Kur'anu se na nekoliko mjesta kaže da su svi meleki Ademu sedždu učinili osim Iblisa. Tim što se Iblis izuzima iz skupine meleka ne može se dokazivati da je on melek, jer je izuzimanje udešeno prema većini, tj. za cijelu skupinu u kojoj je bila najveća većina meleka (osim jedinog Iblisa) rečeno je da su meleki. Osim toga riječ *illa*, koja se prevodi sa "osim" može se u nekim slučajevima (el-istisnāu-l-munkati') prevoditi sa "ali".

To se i ovdje može primijeniti. Prema tome ako je Iblis počinio veliki grijeh i bezvjerstvo, ne znači da meleki mogu griješiti.

60. Sura En-Neml, 24. i Sura El-Ankebūt, 38.

61. Sura En-Nās, 5.

prsa ljudi,[61] a Alejhisselam kaže: "Šejtan poput krvi kolâ kroz ljudsko tijelo." Bog im daje oblike kakve oni žele i tako oni bacaju tajno svoju sumnju. Ljudi ih, iz Božije milosti, ne vide u njihovim pravim oblicima, koji su gadni i odvratni.

Ispravno je mišljenje u pogledu njihova razmnožavanja da se oni legu iz radosti prema grijesima ljudi i tako postaju mladi.[62]

Što se tiče džina - to su stvorenja poput šejtana, koja su opterećena propisima i naredbama kao i ljudi, jer Bog kaže: *Ja sam džine i ljude stvorio jedino da Mi ibadet čine.*[63]

---

62. Ne znam na temelju čega bi ovo mišljenje bilo ispravno kada ono nema u Kur'anu ni vjerodostojnom hadisu podloge. Ovakav postupak nam izgleda čudnovatan od pisca. Za nas nisu važne stvari da znamo kako se razmnožavaju šejtani, te prema tome ovakve stvari nije trebalo unositi u akaidska djela. Druga je stvar što je, naprimjer, Demirija u svome *Hajatu-l-hajevânu* takve stvari spominjao, jer je i djelo, koje je pisao, podnosilo da se i ovakvo nešto u njemu istakne.

63. Sura Ez-Zârijât, 56.

ČETVRTA BAŠČA

O vjerovanju u Božije knjige

Sve Božije knjige su Božiji govor i Njegove riječi, koje su neposredno na naročiti način, za koje se ne može reći kako, čuvane ili posredno, preko meleka posrednika, objavljene, kao što su objavljeni Tevrāt - Musāu, Zebūr - Davūdu, Indžīl - Isāu, Kur'an - Muhammedu i drugi listovi drugim Božijim poslanicima, Božiji blagoslov i mir s njima! Ni melek posrednik ni pejgamber, kojemu je knjiga objavljena, ne mogu po sebi ni malo mijenjati ni riječi ni značenja, nego moraju dostaviti onako kako je njima dostavljeno preko Objave ili indirektno.

Osim spomenutih Božijih knjiga ima njih još, koje je Bog poslao Svojim poslanicima. Njihov broj i njihova imena jedino zna On, jer Kur'an kaže: *Bog je poslao poslanike, koji su obećavali nagradu i opominjali i s njima je poslao knjigu.*[64]

Kur'an je Božiji govor i nije stvoren. On je napisan u mushafima, pamti se u pameti, uči se i izgovara jezicima i sluša ušima, ali nije ušao ni u jedan od spomenutih predmeta. Kur'anske riječi koje se pripisuju Musāu i Fir'avnu i drugima su također Božiji govor, u kome se o njima pripovijeda. A što se pak tiče našeg čitanja Kur'ana i pisanja njegova kao i govora Musaa i drugih stvorenja to je sve stvoreno. Ko drži da je Kur'an ljudski govor, taj je istupio iz vjere, jer time pokazuje da ne vjeruje Božijem Poslaniku.[65]

---

64. Sura El-Bekare, 213.

65. O pitanju Božijeg govora i tome kako je Kur'an Njegov govor, nikle su u početku razvoja nauke ilmu-l-kelāma rasprave bez kraja i konca. Izgledalo je da je to jedino pitanje o kojem ova nauka raspravlja, te je stoga i dobila ime ilmu-l-kelām, kako smo i ranije napomenuli.

Svi su muslimani, bez razlike kojoj sekti pripadaju, bili složni u tome, da se može reći, da Bog ima svojstva govora ali kada se došlo do tumačenja toga svojstva, onda su nastala razilaženja.

Povod ovim razilaženjima bilo je to što su postojala dva zaključka koja su se međusobno sukobljavala. Prvi je zaključak: Božiji govor je Božije svojstvo; sva Božija svojstva su vječna, te je prema tome i Božiji govor vječan, bez početka i nije stvoren. Na temelju ovog zaključka napravljen je i ovaj zaključak: Kur'an je Božiji govor; Božiji govor nije stvoren, te prema tome i Kur'an nije stvoren. Drugi zaključak je: Kur'an kao Božiji govor sastavljen je od gla-

Kur'anske i pejgamberske riječi treba tumačiti prema prvotnom jezičkom značenju, osim ako to sprečava nepobitan dokaz. Napuštati prvotno jezično značenje i od njega skretati pa primati značenja, koja tvrde sljedbenici neistine potajno je bezvjerstvo.[66]

---

sova i zvukova koji nastaju jedan iza drugoga; sve što je tako, postalo je i stvoreno je, te je prema tome i Božiji govor i Kur'an stvoren i postao.

Kako je jasno da se ova dva zaključka sukobljavaju, to je bez sumnje trebalo odbaciti jedan od njih.

Neki hanbelije drže da je Božiji govor sastavljen od glasova, koji su vječni i bez početka. Oni, dakle, odbacuju premisu: da je sve što je sastavljeno postalo.

Mu'tezilije kažu da je Božiji govor sastavljen od glasova i prema tome postao je i stvoren je Božiji govor nije Njegovo svojstvo i ne opstoji uz Njega, nego ga Bog stvara izvan Sebe i zbog toga se kaže da Bog govori. Dakle, oni odlučuju da bude govor, sastavljen od tih glasova, Božije svojstvo.

Kerrāmije pak tvrde da je Božiji govor Njegovo svojstvo. Taj je govor sastavljen od glasova, koji su postojali i koji uz Boga opstoje. Oni, dakle, odbijaju da svako Božije svojstvo mora biti vječno.

Eša'rije i maturidije pak kažu da ima dvije vrste govora: ~~društveni~~ duševni govor, jer se prije u pameti sređuju misli, pa se onda organima za davanje glasova izgovara. Glavno u govoru je njegov sadržaj, tj. glavno je onaj društveni govor (el-kelam-n-nefsī), koji nije sastavljen od glasova. Druga vrsta govora je govor koji ima glasove i koji preko glasova tumači misao koja je nastala u društvenom govoru. Oni kažu, Božiji govor koji je Njegovo svojstvo je od one prve vrste i kao takav on je vječan, bez početka i nije stvoren. Riječi sastavljene od glasova su stvorene i postale su i kao takve nisu Božije svojstvo, jer Božija svojstva moraju biti vječna. Te riječi znače onaj govor koji je Božije svojstvo.

Prvi musliman *(selef)* i imami koji su u ilmu-l-kelāmu gledali jednu novotariju nisu htjeli da se upuštaju u ovakve rasprave. Oni su se kod dokazivanja služili samo citatima iz Kur'ana i Alejhisselamovim riječima. Za njih je dovoljno bilo da u vjerskim izvorima nađu da Bog ima svojstvo govora, da govori, da je s nekim pejgamberima govorio, da je Kur'an kao i ostale nebeske knjige Njegov govor, da se Njegov govor može čuti, da su Božija svojstva vječna, da je prestao biti muslimanom ko kaže da je Kur'an ljudski govor itd. Oni se nisu htjeli upuštati u dalje rasprave, nego su uporno stali braneći svoj pravac i smatrajući ostale svoje protivnike, da su na krivom putu, jer iz njihovih zaključaka dolaze takve posljedice s kakvim se musliman ne bi smio pomiriti.

Naš pisac je istakao da Kur'an nije stvoren, jer je Božiji govor svojstvo, Njegovo izlaganje pokazuje da je slijedio pravac Eša'rija i Maturidija, koji tvrde da pored glasovnog govora postoji i duševni govor. Naše čitanje Kur'ana, a to je glasovni govor, stvoreno je i postalo, a Kur'an kao Božiji govor, koji je Njegovo svojstvo, vječan je, jer su Božija svojstva vječna. Kad je Kur'an vječan, onda je on kao takav Božiji govor, koji nema glasova i zvukova kako je pisac, govoreći o Božijim svojstvima istakao.

66. Mnogo ih je bilo, koji, bojeći se kazne, nisu smijeli otvoreno odbaciti kur'anske i uopće vjerske propise. Stoga su krenuli drugim putem, te vjerskim izvorima davali takva tumačenja, koja nemaju pogleda u arapskom jeziku, na kom su ti izvori. U ovom se naročito isticala sekta batinija, koji su uistinu propovijedali tajno bezvjerstvo.

Odbaciti kur'anske i pejgamberske citate jest otvoreno bezvjerstvo. Šaliti se sa rečenim citatima i sa Šerijatom i smatrati grijeh dopuštenim i šaliti se s njim također je bezvjerstvo, jer su te stvari znakovi nevjerovanja. Izgubiti nadu u Božiju milost kao i siguran biti od Njegove kazne bezvjerstvo je, jer Bog kaže: *Zaista nadu gube u Božiju milost samo ljudi nevjernici,*[67] i *Od Božije nenadne kazne samo su sigurni ljudi koji su propali.*[68]

67. Sura Jusuf, 87.

68. Sura El-A'râf, 98.

PETA BAŠČA

O vjerovanju u Božije poslanike

Bog je poslao između ljudi ljudima poslanike, iz Svoje milosti i blagodati, da obećavaju nagradu i opominju kaznom i tumače što im je potrebno od ovosvjetskih i vjerskih poslova, jer su ljudske pameti nejednake, a duše različite, a osim toga po prirodi im je data želja za uživanjem i stvorene im strasti.[69]

Svi su Božiji poslanici iskreni i samo su istinu govorili u onom što su donijeli; zaštićeni su od griješenja i sačuvani od mijenjanja, jer su ljudi dužni njih slijediti.

Od Boga su pomognuti Objavom, nadnaravnim čudima *(mu'džizama)*, slanjem meleka njima i objavljivanjem knjiga.

U spomenutim svojstvima su svi Božiji poslanici jednaki, među njima nema razlike, jer su svi ljudima dostavili i objasnili sve s čim su poslati onako kako im je Bog naredio.

Božiji poslanici su oni čija je imena Bog spomenuo u Svojoj knjizi[70] a osim njih ima još Božijih poslanika, čiji broj i imena zna jedini On. Naša je dužnost da ih ukupno sve vjerujemo, a da ne ističemo naročitog broja, jer Bog kaže: *Od njih su oni, koje smo ti pričali, a od njih su i oni o kojima ti nismo pričali.*[71]

Resūl (poslanik) je onaj čovjek, kojega Bog pošalje ljudima s Knjigom i nadahnućem sa zadaćom da im dostavi Njegove propise. *Nebijj* (pejgamber) je onaj čovjek, koji primi Objavu preko meleka ili putem nadahnuća u srce ili bude opomenut putem istinskog sna, bez obzira ima li Knjigu ili nema. *Velijj* (evlija) je čovjek koji pozna Boga i Njegova svojstva u onolikoj mjeri koliko je to ljudima moguće i koji ustraju u vršenju dobrih djela, a kloni se grijeha i nije se odao ovosvjetskim uživanjima i prohtjevima.

---

69. Ovim je pisac htio upozoriti na potrebu slanja Božijih poslanika.

70. U Kur'anu su spomenuta imena ovih Božijih poslanika: Ādem, Idrīs, Nūh, Hūd, Sālih, Ibrāhīm, Ismāīl, Ja'kūb, Jūsuf, Šu'ajb, Ejjūb, Lūt, Mūsa, Dāvūd, Sulejmān, El-jese, Jūnus, Zulkifl, Iljās, Zekerijjā, Jahjā, 'Īsā i Muhammed, a.s.

71. Sura El-Mu'min, 78.

Poslanstvo je dar Božiji i ne može se steći. Bog ga daje kome On hoće od Svojih robova. Kur'an kaže: *Bog najbolje zna gdje će dati Svoje poslanstvo.*[72] Poslanstvo jedino može biti dokazano, ako poslanik pokaže neko nadnaravno djelo pozivajući druge da i oni slično učine, a da oni to ne učine s tim još uvjetom, da pokazano čudo ide u prilog njegovoj tvrdnji. Nadnaravna djela pejgambera prije poslanstva ili poslije poslanstva bez traženja od drugih, da i oni ako mogu to učine, zovu se počastima *irhas*. Poslije poslanstva s traženjem od drugih da i oni, ako mogu, to učine, zovu se počastima *mu'džiza*. Nadnaravna djela koja izvrše evlije ne imajući namjere pozivati druge da i oni to učine, ako mogu, i ne tvrdeći poslanstvo zovu se kerametima ili počastima. Njihovi kerameti su istina, i zbilja postoje, jer imaju podlogu u Kur'anu i predanju velike množine ljudi. Kada se jedan kerāmet pokaže kod jednog pejgamberova sljedbenika, onda je to potvrda poslanstva toga pejgambera i njegova mu'džiza, jer preko slijeđenja toga pejgambera pokazalo se da je dotični evlija. Prema tome, svaka mu'džiza je keramet, a svaki keramet nije mu'džiza. Ona nadnaravna djela koja se pokažu kod običnih vjernika zovu se *meūnet* (tj. pomoć), a ona koja se pokažu kod grješnika ili nevjernika zovu se *istidradž*, ako bude išla u prilog njihovim tvrdnjama, a *ihāne* ako ne bude išla u prilog njihovim tvrdnjama. Ona pak djela koja se pokažu kod luda i njima sličnih nisu ništa drugo nego šejtanski poslovi.[73]

Velija nikada ne može dostignuti stepen pejgambera, jer su oni sačuvani i osigurani, a evlije nisu takvi. Čak se kaže: Jedan pejgamber je bolji i odličniji od svih evlija, jer Kur'an kaže: *Svakog od njih (pejgamberâ) odlikovali smo nad sve ljude.*[74]

---

72. Sura El-En'ām, 124.

73. U ovom odlomku je pisac nabrojio razne vrste nadnaravnih djela i onih koja prividno takva izgledaju. Spomenuto je da se nadnaravna djela kod dobrih ljudi (vjernika) smatraju počasnima ili kerametima. Počast pejgamberima imaju dva naziva: *irhas*, ako se dogode prije poslanstva, ili poslije ali bez traženja od drugih da i oni nešto učine ako mogu i *mu'džiza* ako se dogode poslije poslanstva se spomenutim traženjem. Počasti evlijama zovu se *kerametima*, dakle počastima bez naročitog imena. Počasti običnim vjernicima imaju ime *me'ūne*. Nadnaravna djela koja se pokažu od grješnika ili nevjernika zovu se, ako idu u prilog njima, *istidrādž*. Ta riječ znači navlačenje ili kušnju. Takva su djela Božija kušnja njima i drugima. Ako nadnaravna djela, koja se pokažu od grješnika ili nevjernika ne idu njima u prilog kao što se priča, da je Musejlime el-Kezzāb molio za jednog ćoravog čovjeka da progleda na oko, na koje nije vidio, pa ovaj u isti mah u oba oka oslijepi, onda se ovakva čudnovatna djela zovu *ihâne*. Ako se slučajno kod lude pokaže nešto nadnaravno, onda je to bez sumnje šejtanski posao, jer luda nije dorastao ni za obične vjerske dužnosti, a kamoli za kakve keramete.

74. Sura El-En'ām, 86.

Svi vjernici su Božije evlije, jer Allah kaže: *Bog je prijatelj i pomagač svih koji vjeruju*.[75] Od njih je najplemenitiji i najbolji onaj koji se najviše Boga boji i koji više Kur'an slijedi, jer Bog kaže: *Kod Boga je od vas najplemenitiji onaj koji je najpobožniji*.[76] Čovjek nikada ne može stići do tog stepena da se riješi propisa i da s njega spadnu naredbe i zabrane, jer su Božije naredbe općenito svima upućene i u tom pitanju su složni svi koji imaju razum.[77]

Nikada nije bio pejgamber rob, žena i lažac, jer je ropstvo trag nekadašnjeg bezvjerstva[78] i jer Bog kaže: *I Mi prije tebe nismo poslali nego ljude kojima smo objavljivali*.[79] Osim toga uvjet poslanstva je savršenstvo u pameti i vjeri, a to se ne nalazi kod žena. Pejgamber ne može biti lažac, jer je dužnost vjerovati da je istina što pejgamber kaže, a to ne može biti kod lašca. Sve citate iz kojih bi se dala razumjeti neka vrsta laganja ili griješenja treba odbaciti, ako budu do nas došli preko pojedinaca, a ako budu došli putem velikog broja pripovjedača, onda ih drukčije protumači nego se na prvi pogled razumije. Ako to ne mogne, onda treba uzeti da je griješenje bilo prije poslanstva ili da je to manja greška, u kojoj je izostavljeno samo ono što je bolje. Najodličniji između Božijih poslanika, koji nose ime *ulu-l-azm* (tj. odlučni i stalni) su: Nūh, Ibrahim, Mūsa, i Muhammed, Božiji blagoslov i mir s njim! Odlučno se ne može reći da su pejgamberi Zulkarnējn i Lukmān, jer su se u tome učenjaci razišli, te je stoga bolje to prešutjeti.

Prvi pejgamber je Adem, alejhi-s-selam, i to zaključujemo prema dokazima iz Kur'ana, sunneta i složnog mišljenja islamskih učenjaka.

Posljednji između pejgambera je Muhammed, alejhi-s-selam. On je ujedno i najodličniji, jer Kur'an kaže: *Vi ste najodličniji narod*,[80] a Alejhisselam kaže: "Ja sam najplemenitiji između prvih i posljednjih." On je poslat svim

---

75. Sura El-Bekare, 257.

76. Sura El-Hudžurāt, 13.

77. Ovim je pisac htio pobiti stavove jedne vrste derviša, koji se zovu mubahijje, koji misle da onaj koji u ljubavi prema Bogu dostigne stanovitu granicu ne mora vršiti vjerskih naredaba, i on time ne postaje grješnik. Neki od njih kažu da s ovakvog čovjeka spada dužnost vjerskog ibadeta, a i dalje mora vršiti ibâdet duševno.

78. Po šerijatskim propisima od slobodna čovjeka može postati rob samo na taj način, ako ga kao bezvjerca (kāfira) zarobi u ratu vojska pravovjernih i imam ga proglasi robom. Dakle ropstvo je trag nekadašnjeg bezvjerstva.

79. Sura Jūsuf, 109. i još na nekim mjestima.

80. Sura Ālu 'Imrān, 110. Pisac ovdje ovako zaključuje: Kada je narod kojem je poslat Muhammed, a.s., najodličniji, onda treba da je i on najodličniji poslanik.

ljudima i džinima, jer Bog kaže: *Mi smo te poslali svima ljudima*[81] i *Koje ćete blagodati vašeg Gospodara vi (ljudi i džinni) poreći!*[82] Njegov *mi'radž* u budnom stanju tjelesno do u Mesdžidu-l-aksâ dokazan je Kur'anom, a dalje na nebo i u viši svijet, dokle je Bog htio, hadisom koji je mešhūr.[83] Njegov će Šerijat bez dokidanja ostati do Sudnjeg dana, jer Bog za našeg Pejgambera kaže da je on posljednji Božiji poslanik.[84] Osim toga Alejhisselam kaže: "Poslije mene nema pejgambera."

Najodličniji ljudi iza pejgambera su Ebu Bekr es-Siddīk, Omer el-Fārūk, Osmān Zunnurējn, a zatim Ali el-Murtedā. Ovaj poredak je prema složnom mišljenju naših imama. Božije zadovoljstvo s njima svima! Oni su halife na Pravom putu (hulefai-rašidīn) i njihovi hilafeti su također po ovom redu. Vrijeme njihova hilafeta bilo je trideset godina, kako je i Alejhisselam rekao: "Hilafet je iza mene trideset godina, zatim će postati carstvo."[85]

Može se reći za onu desetericu Alejhisselamovih ashaba[86], kojima je Alejhisselam dao veselu vijest da će u Džennet, da će, sigurno, u Džennet ući, jer je Alejhisselam i njihova imena istakao, a za drugog nekog određenog ne može se reći bez jasna citata, da će u Džennet ili vatru, niti mu se može pripisati bezvjerstvo, vešeboštvo ili tajno bezvjerstvo, sve dok se na njemu ne pokaže neki znak toga, jer je nama naređeno da sudimo po vanjštini. Općenito pak za vjernika može se reći da će u Džennet, a za nevjernika da će u vatru. Alejhisselamovim ženama, potomcima i ostalim ashabima može se nadati više dobra i sreće negoli ostalim vjernicima. Svakog od njih treba spominjati s dobrim, a nije dopušteno prelaziti granicu u ljubavi prema nekim od njih ili se nekog pak odricati. Dopušteno je mrziti onoga ko ih mrzi i ko ih ne spominje na lijep način, jer je Alejhisselam rekao: "Opo-

---

81. Sura Sebe', 28

82. Sura Er-Rahmān na više mjesta. U ovom ajetu se govor upućuje ljudima i džinima i iz tog pisac zaključuje da je i Muhammed, a.s., kome je objavljen taj ajet, poslat i ljudima i džinima.

83. *Mešhūr* je stručni naziv za jednu vrstu hadisa, koja je sredina između āhāda i mutevātira. Vidi značenje ovih izraza u mome *Uvodu u tefsirku i hadisu nauku*, str. 102.- 104.

Ispravno je mišljenje kod učenjaka da su hadisi koji govore o Miradžu mutevatir, kako su to naglasili mnogi hadiski i drugi učenjaci.

84. Sura El-Ahzāb, 40.

85. Ovaj se hadis nalazi u Ahmedovu *Musnedu*, Tirmizijevu *Džāmiu*, Ebu Ja'lāovu *Musnedu* i Ibnu Hibbanovu *Sahīhu*. Sujuti je kraj ovog hadisa u svome *El-Džāmi'u-s-sagīru* stavio kraticu sahīh hadisa.

86. To su prva četverica halifa, zatim Talha, Zubejr, Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Ebi Vekkās, Seīd b. Zejd i Ebu Ubejde b. el-Džerrāh.

minjem vas u pogledu mojih ukućana i roda", i "Boga se bojte i Boga se čuvajte u pogledu mojih ashaba!" Tako isto treba postupati i s imamima, koji su bili na Pravome putu, i s dobrim učenjacima, jer su oni nasljednici Božijih poslanika i uzrok svakog dobra na ovom i na budućem svijetu. Borbe i prepirke koje su bile među Alejhisselamovim ashabima i učenim mudžtehidima imaju isprike i izlaze. U krajnjem slučaju mogu se smatrati kao pogreške u razumijevanju i idžtihadu, a mudžtehid nekad pogodi, nekad pogriješi, a u oba slučaja ima nagradu. Grditi i vrijeđati njih je bezvjerstvo, ako se bude to sukobljavalo s nepobitnim dokazima, a ako ne bude tako, onda je krivo vjerovanje *(bid'at)* i veliki grijeh *(fisk)*.

Muslimani su po složnom mišljenju učenih dužni sebi postaviti imama, jer Alejhisselam kaže: "Ko umre, a ne zna imama svoga vremena, umro je smrću sličnom onoj u predislamsko doba."[87] Osim toga, mnoge vjerske dužnosti ovise o njemu, kao što je provođenje vjerskih propisa, izvršavanje kazni, opremanje vojske, čuvanje granica itd. Što se tiče mogućnosti da više nereda bude kada se on postavi, to je ta mogućnost vrlo malehna. Uvjet je da imam bude iz plemena Kurejš, jer je Alejhisselam rekao: "Imami su iz plemena Kurejš",[88] i da bude musliman, odrastao, slobodan, muškog spola i pametan, jer "Bog nije nevjernicima dao puta protiv muslimana",[89] a ropstvo, ženski spol, malodobnost i ludost računaju se nedostatkom za upravljanje zajedničkim poslovima i raspolaganje svjetskim interesima. Treba biti dobar upravnik i sposoban prema svome znanju da provodi vjerske propise, čuva islamske granice, pomaže potištenog protiv nasilnika itd., jer nered u ovim stvarima šteti onom cilju radi koga je imam postavljen. Nije uvjet da imam bude sačuvan od grijeha (nepogrješiv) niti da bude naročito iz Hašimovića niti od potomaka Alijinih, jer su se Alejhisselamovi ashabi složili da imami budu Ebu Bekr, Omer i Osman, a ne može se potpuno tvrditi da su nepogrješivi. Imam ne mora biti ni najodličniji čovjek svoga vremena, jer onaj koji

87. Ovaj hadis i hadisi koji imaju slično značenje, računaju se kod hadiskih učenjaka (daīf) hadisima.

88. Kod ovog je hadisa Sujuti u svome *El-Džāmi'u-s-sagīru* stavio kraticu dobrog (hasen) hadisa. Ovaj se uvjet ima paziti kada među Kurejševićima bude za dužnost imama sposobnijih, jakih i doraslih ljudi. U slučaju kada muđu njima nema takvih, valjan je imamet i drugih. Isto tako računa se imamet valjanim, kada neko ko ne pripada plemenu Kurejš silom i snagom prevlada i dobije vlast. Jedan dio mu'tezilija i haridžija ne primaju nikako ovog uvjeta, jer kažu da pripadnost naročitom plemenu ne igra uloge u ovom pogledu. Štaviše, jedan dio haridžija drži da nije muslimanima dužnost da postave sebi imama, njihova je dužnost samo da paze da se svi vjerski propisi i pravda umjesno donose, pa makar to bilo bez imama. Kod njih ima sva sila nazora koji se slažu s novim anarhističkim nazorima.

89. Aluzija na ajet 140. u suri En-Nisā.

je njemu ravan, pa i onaj koji je ispod njega, mogu biti takvi da bolje poznaju interese i ono što bi joj štetilo. Imam ne postaje svrgnut griješenjem niti činjenjem nasilja, jer su se ovakve stvari bile pokazale kod imama poslije hulefāi-rašidīna, a prvi muslimani *(selef)* bili su im pokorni i nisu vjerovali da protiv njih treba ustajati. Prema tome nije dopušteno ustajati protiv naših imama i zapovjednika, makar i nasilje činili, jer su u tome složni prvi muslimani, niti je dopušteno otkazivati im pokornost, jer pokornost njima smatra se pokornošću Bogu i ona je naša dužnost sve dok ne narede što je grijeh, jer Bog kaže: *Pokoravajte se Bogu, pokoravajte se Božijem poslaniku i vlasnicima naredaba između vas.* Mi smo dužni strpjeti se i moliti Boga da ih popravi i sačuva, jer je u tome dobro zajednice, a ne smijemo moliti se protiv njih, jer u tom ima šteta svijetu.[90] Hadž i borba *(džihād)* trebaju se obavljati i s dobrim i sa zlim između njih sve do Sudnjeg dana, jer je Alejhisselam rekao: "Borba (džihād) je dužnost sa svakim zapovjednikom bio pobožan ili griješio (koji radi velike grijehe)." Tako smo isto dužni klanjati za svakim muslimanom, koji je od sljedbenika Kible, pa bio dobar ili zao. U tome su učenjaci složni. Isto smo dužni svakom muslimanu od sljedbenika Kible klanjati dženâzu, jer je Alejhisselam rekao: "Nemojte propustiti da klanjate svakom ko umre od sljedbenika Kible!"

90. U ovom se pasusu pisac i previše založio da dokaže da smo dužni pokoravati se našim imamima, makar oni bili i grješnici i nasilnici. Sam Husejn, Alejhisselamov unuk, ustao je protiv imama, kojega je većina priznavala, a pri kome je bilo i griješenja i nasilja. Boreći se na tom putu on je tragično sa svojom pratnjom i rodbinom i glavom platio.

ŠESTA BAŠČA

O vjerovanju u Posljednji dan

Posljednji dan je kada će nenadno nastupiti jedan glas, od koga će sve na nebesima i Zemlji stradati osim onoga što Bog htjedne ostaviti u životu od Njegovih stvorova, koji će kasnije umrijeti, jer Kur'an kaže: *I bit će puhnuto u sūr, pa će pomrijeti sve što je na nebesima i na Zemlji, osim što Bog htjedne*,[91] i: *I posljednji čas nastupit će iznenada, a da oni i ne opaze*.[92] Čitav svijet ostat će pust i porušen onoliko vremena koliko Bog htjedne, a zatim će svega osim Boga nestati. To znače kur'anske riječi: *Sve osim Božijeg Bića će propasti*.[93] Na ovo se odnose i Božije riječi: *Kome danas pripada carstvo? Jedinom silnom Allahu*.[94] Zatim će uvijek živi i vječiti Bog proživjeti meleke, a iza toga će se pocijepati nebesa, potamnjeti Sunce, pomračiti Mjesec, a zvijezde se prosuti. Bog kaže: *Kada se nebesa pocijepaju*,[95] *Kada Sunce potamni*,[96] *Kada pomrča Mjesec, a sastane se Sunce i Mjesec*,[97] i *Kada se zvijezde prospu*.[98] Zemlja će se uzdrmati tako da će se sve na njoj porušiti i brda će se sa svojih mjesta dignuti. Kur'an kaže: *Kada se Zemlja jako potrese, a brda se raskomadaju*.[99]

Zatim će povikati Israfil: "O truhle kosti, iskidano meso i razasute kose, Bog vam naređuje da se sakupite radi suđenja!" Njegov će glas svakom jednako stići. Kur'an kaže: *Kada vjesnik poviče sa bliza mjesta*.[100] Nato će se

91. Sura Ez-Zumer, 68.

92. Sadržaj ovog ajeta nalazi se na više mjesta u Kur'anu. Gledajući na rukopise, prema kojima je ovaj prijevod izrađen, pisac je u navođenju ovoga ajeta bio nedosljedan.

93. Sura El-Kasas, 88.

94. Sura El-Mu'min, 16.

95. Sura El-Infitār, 1.

96. Sura Et-Tekvīr, 1.

97. Sura El-Kijāme, 8. i 9.

98. Sura El-Infitār, 2.

99. Sura El-Vāki'a, 4. i 5.

100. Sura Kāf, 41.

dijelovi tjelesa odijeliti od zemlje ili na taj način, što će se sakupiti nakon što su se bili razasuli ili na taj način što će ponovo biti stvoreni. Iza toga će Bog dati neku vrstu kiše, iza koje će tjelesa poput nicanja nastati. Bog kaže: *Od zemlje smo vas stvorili, u nju ćemo vas opet vratiti i iz nje po drugi put proživiti.*[101]

Iza toga će se po drugi put puhnuti u sūr i duše će se tjelesima vratiti te će stvorenja iz grobova ustati. Kur'an kaže: *U njeg će biti puhnuto drugi put, kad iza toga ljudi stoje i gledaju!*[102] Ovo je proživljenje poslije smrti, u kome su složni svi Božiji poslanici i učenjaci, na temelju logičkih i tradicijskih argumenata.

Posljednji dan ima svoje predznake i neće nastupiti dok se ovi ne ispune. Od tih predznaka je pojava Dedžala, a to je čovjek ćorav, kosat, s njim ima raj i vatra, ali je njegov raj vatra, a njegova vatra raj; jaše na magarcu, u kojega među ramenima i ušima ima četrdeset aršina.[103] On će svijetu govoriti: "Ja sam vaš bog", a on je ćorav i među očima mu piše "nevjernik". To će moći pročitati svaki vjernik, znao pisati ili ne. On će Zemlju obići za četrdeset dana,[104] ali u Mekku i Medinu neće doći. Većina njegovih pristalica bit će Židovi.

Od tih predznaka je i ponovni dolazak Isāa, alejhi-s-selam, koji će tada postupiti po Šerijatu našeg Pejgambera, a.s. On će ubiti Dedžala i ostati onoliko koliko Bog htjedne. Zatim će umrijeti i muslimani će mu dženazu klanjati i ukopati ga.

Od tih predznaka je i pojava Jedžūdža i Medžūdža, a to su dva plemena od potomaka Jafesa, sina Nūha, alejhi-s-selam. Oni sačinjavaju devet desetina ljudstva.[105]

Boriće se sa svijetom, zatim će ih Bog uništiti na molbu Isaa, alejhi-s-selam.

Od tih predznaka je i rađanje sunca sa zapada. Kada se tako dogodi i svijet očima vidi, svi će vjerovati, ali tada nikom ne koristi vjerovanje ko nije ranije vjerovao i vjerujući radio dobra djela.

---

101. Sura Tā Hā, 55.

102. Sura Ez-Zumer, 68.

103. Ovakve čudnovate dimenzije nemaju podloge u vjerskim izvorima, a kada bi i imale mogle bi se shvatiti i kao alegorija.

104. Dakle brzo će zemlju obići. Kako se iz mnogih hadisa razumije Dedžal je jedan snažan propagator ateizma. Svaki musliman će moći na prvi pogled vidjeti da se njegovo učenje kosi s vjerom i da je otvoreno bezvjerstvo.

105. Ni ovaj podatak nema pogleda u vjerskim izvorima. To su samo priče pojedinaca bez stvarne podloge.

Između predznaka je i pojava *dābbetu-l-erda*, jer Kur'an kaže: *I kada se ispuni riječ njima, izvest ćemo im životinju iz zemlje, koja će s njima razgovarati.*[106] Duga je šezdeset aršina[107] i ne može joj niko pobjeći niti je stignuti. U nje će biti štap Mūsāa, alejhi-s-selam, i muhur Selejmāna, alejhi-s-selam. Štapom će obilježiti čelo vjernika svijetlim znakom, od koga će mu se lice rasvijetliti, a muhurom će obilježiti na nos nevjernika crnim znakom od koga će mu lice pocrnjeti. Koji se od ova dva posljednja predznaka dogodi ranije drugi će ga naskoro slijediti.[108]

Zatim će ljudi živjeti udobno. I dok oni budu tako živjeli, Bog će poslati jedan lahak povjetarac od koga će svi vjerni pomrijeti, a ostaće samo zlikovci, te će na njih nastupiti posljednji čas iza koga će nastupiti drugi život.

Početak ovog drugog života je razdoblje između posljednjeg časa i ponovnog proživljenja, koje se zove *dāru-l-berzah*. U ovom razdoblju ima pitanja, uživanja i patnji poslije smrti za one koji budu za to. Alejhisselam kaže: "Grob je bašča od džennetskih bašča ili jama od jâma vatre." Pa ko god umre stići će ga njegov dio onoga što je zaslužio, svejedno je da li je on u grobu ukopan ili nije, ili je obješen ili se utopio, ili ga životinje pojele ili izgorio.

Uopće postoje tri vrste života: život na ovom svijetu, život u razdoblju između smrti i ponovnog proživljenja i stalni vječni život nakon proživljenja. U svakom od ovih vrsta života duša ima naročiti odnos prema tijelu, a najsavršeniji joj je odnos nakon ponovnog proživljenja, jer iza toga tijelo ne može primati ni san, ni smrt, ni propadanje. Bog je u svakom ovom životu dao odredbe koje Njemu dolikuju, pa su odredbe ovog svijeta udešene prema tijelu, a duša slijedi tijelo; odredbe berzaha su udešene prema duši, a tijelo slijedi dušu. Kada pak bude ponovo proživljenje onda će uživanje i patnja kao i ostalo biti u jednakom odnosu prema duši i tijelu. Na ovaj se način dadu riješiti mnogi problemi u akâidu. Neka nas Bog uputi; Njemu dugujemo zahvalu na snazi i izvođenju na čistac ovih pitanja.

106. Sura En-Neml, 82.

107. I ova dimenzija nema oslonca u sigurnim vjerskim izvorima.

108. U pogledu svih navedenih predznaka posljednjeg časa ovoga svijeta razne vrste ljudi zauzele su tri stava: jedni su pretjerali, drugi nedotjerali, a treći su zlatne sredine. Pretjerali su oni koji su svu silu raznih priča oko ovih predznaka primili pod sigurne vijesti. Nedotjerali su oni koji niječu ili na svoj način tumače i ono što se nalazi u sigurnom vjerskom izvoru. Zlatne sredine su oni koji su se zadržali samo na onom što ima sigurnu podlogu u vjerskim izvorima i to primili ne upuštajući se u potanka tumačenja, jer znaju da se ove stvari kao i druge mnoge iz područja sem'ijjâta ne mogu mjeriti prema sada postojećim stvarima.

SEDMA BAŠČA

O vjerovanju u proživljenje poslije smrti

Proživljenje poslije smrti je ustvari ponovno stvaranje tjelesa i vraćanje duša njima. Ovo je pitanje dokazano logičkim i tadicijskim dokazima. Jer ponovno proživljenje nije ništa drugo nego ponovno povraćanje prijašnjeg oblika tijela sa ovim osobinama nakon što se bilo promijenilo i dijelovi mu se raspali.

Onaj koji je bio u stanju stvoriti tjelesa po prvi put, On je tim prije u stanju dati im i ponovni život i povratiti ih u prijašnje stanje. Bog kaže: *"Ko će oživiti kosti koje su rastrošene!" Reci: "Oživit će ih Onaj Koji ih je po prvi put stvorio",*[109] i *Oni će govoriti: "Ko će nas ponovo proživiti!" Reci: "Onaj Koji vas je stvorio prvi put",*[110] i *On je Onaj koji sve prvobitno stvara, zatim će ga nanovo proživjeti, a to je Njemu lakše.*[111]

Ponovno proživljenje je radi toga da se svako prema djelima nagradi na Dan suđenja, jer je ovaj svijet mjesto kušnje, a budući je svijet mjesto nagrade, a to je nagrada i kazna Džennetom ili Džehennemom. I Džennet i Džehennem su stvoreni i sada postoje, što se vidi iz pripovijesti o Ademu i Havvi[112] i iz Božijih riječi o Džennetu: *Pripravljen je za pobožne,*[113] i o Džehennemu: *Pripravljen je za nevjernike.*[114] Ni Džennet ni Džehennem kao ni oni koji su u njima neće prestati opstojati, jer Bog kaže: *Vječito će u njemu ostati.*[115] Osim toga čovjek je dužan da zauvijek vjeruje, a da se zauvijek kloni bezvjerstva, pa je stoga i nagrada i kazna vječna. Bog kaže: *Nagrađeni će biti odgovarajućom nagradom.*[116]

Prije ulaska u Džennet ili Džehennem ima:

109. Sura Jā-sīn, 79.
110. Sura El-Isrā', 51.
111. Sura Er-Rūm, 27.
112. Ta je pripovijest ponovljena nekoliko puta u Kur'anu.
113. Sura Ālu 'Imrān, 133.
114. Sura El-Bekare, 24. i Sura Ālu 'Imrān, 131.
115. Ovaj je ajet ponovljen na mnogo mjesta u Kur'anu.
116. Sura En-Nebe', 26, 47.

1.) Izlaganje djela i polaganje računa, jer Bog kaže: *Oni će biti u redovima izloženi pred tvojim Gospodarem,*[117] i *Tog dana će biti izloženi i nijedna njihova tajna neće biti sakrivena.*[118]

2.) Čitanje knjiga, jer Bog kaže: *I Mi ćemo mu dati na Sudnjem danu rastvorenu knjigu.*[119]

3.) Vrelo - havd, jer Bog kaže: *Mi smo tebi dali Kevser,*[120] a Alejhisselam veli: "Moje vrelo je prostrano koliko mjesec dana puta."

4.) Mjera za ljudska djela, jer Bog kaže: *I postavit ćemo pravedna mjerila na Sudnjem danu.*[121]

5.) Most preko Džehennema, jer Kur'an kaže: *I nema između vas ko neće na vatru udariti.*[122] To je most pružen preko Džehennema tanji od dlake, a oštriji od sablje. Sve to mi znamo da će biti, ali kako, to ne znamo.

6.) Šefā'at, tj. zauzimanje Pejgambera i dobrih ljudi za grješnike što uistinu postoji, jer Bog kaže: *Ko je taj koji će se zauzimati kod Njega osim s Njegovom dozvolom.*[123] Alejhisselam kaže: "Moje će zauzimanje biti za velike grješnike od mojih sljedbenika." Također Alejhisselam veli: "Na Sudnjem danu će se zauzimati: Božiji poslanici, zatim učenjaci, zatim šehidi."

I veliki grijesi osim bezvjerstva mogu biti oprošteni, jer Bog kaže: *Bog ne prašta da Mu se drūg pripisuje (širk), a prašta sve ostalo kome hoće.*[124] Isto tako čovjek može biti kažnjen i za mali grijeh, jer Bog kaže: *On prašta kome hoće, a kažnjava koga hoće.*[125] Veliki grijeh ne izvodi vjernika iz vjere niti ga baca u bezvjerstvo, osim ako taj grijeh bude znak nevjerovanja, jer Bog kaže: *O vjerni, vama je propisana odmazda (kisas) za ubijene.*[126] Prema tome počinitelji velikih grijeha između vjernika neće vječito ostati u vatri, jer Bog kaže: *Ko bude učinio koliko jedan trun dobra, on će ga vidjeti.*[127]

---

117. Sura El-Kehf, 49.

118. Sura El-Hākka, 18.

119. Sura El-Isrā', 13.

120. Sura El-Kevser, 1. Prema jednom tumačenju *Kevser* znači neizmjerno dobro, a prema drugom je ta riječ vlastito ime Pejgamberova vrela na budućem svijetu.

121. Sura El-Enbijā',

122. Sura Merjem, 71.

123. Sura El-Bekare, 255.

124. Sura En-Nisā, 48. i 116.

125. Sura El-Bekare, 284.

126. Sura El-Bekare, 178. Iz ovog ajeta pisac zaključuje, da su i oni koji učine velike grijehe vjernici, jer se propis odmazde (kisāṣa) naređuje vjernicima, među kojima je i ubica koji je počinio jedan od najvećih grijeha, a to je ubistvo.

127. Sura Ez-Zilzāl, 7.

OSMA BAŠČA

O vjerovanju u sudbinu (kader)

Sudbina *(kader)* je u suštini jedna Božija tajna koju nije saznao ni odabrani melek ni poslati pejgamber. Bog je samo za se zadržao znanje o tome. Znanja uopće imaju dvije vrste: jedno znanje koje se nalazi kod ljudi, a to je poznavanje Šerijata i znanje koje nije dato ljudima, a to je poznavanje sudbine. To je znanje Bog zaklonio od ljudi, otklonio ih od poznavanja njihove bitnosti. Prema tome zanijekati znanje, koje je nama dao, jeste bezvjerstvo, a tvrditi da se posjeduje znanje kojeg smo mi lišeni također je bezvjerstvo. Vjerovanje ne može biti valjano osim s primanjem znanja, koje se među nama nalazi, a ostavljanjem onoga znanja, kojega smo mi lišeni, jer zadubljivati se u proučavanje ove vrste znanja može biti uzrokom da budemo lišeni Božije pomoći i pažnje, jer to dovodi do prepiranja o stvarima Božanstva, a uzvišeni i veliki Bog kaže: *On nije odgovoran za ono što radi.*[128]

Prema tome vjerovati u sudbinu (kader) znači da čovjek vjeruje da je sve, bilo dobro ili zlo, slatko ili gorko, unaprijed čovjeku određeno Božijom odredbom i sudbinom, jer je Božije znanje prethodilo svemu što se u svijetu dogodilo i On je to sve odredio prema Svojoj volji, tako da se ne može promijeniti. Bog kaže: *Mi smo svaku stvar stvorili s odredbom,*[129] i *I On je stvorio svaku stvar i odredio joj odredbu.*[130] Alejhisselam kaže: "Bog je odredio odredbe stvorenog prije negoli je stvorio nebesa i Zemlju na pedeset tisuća godina, a Njegov je Arš bio na vodi."

Prema tome, sretni je sretan po Njegovoj odredbi, a tako isto i nesretni, jer Bog kaže: *On upućuje koga hoće, a u zabludi ostavlja koga hoće.*[131] Pored toga sretni može postati, Njegovom odredbom i sudbinom, nesretan i obratno, jer Bog kaže: *Bog što hoće briše, a što hoće ostavlja i kod Njega je*

---

128. Sura El-Enebijā', 23.

129. Sura El-Kamer, 49.

130. Sura El-Furkān, 2.

131. Značenje ovog ajeta nalazi se na mnogo mjesta u Kur'anu. U svim primjercima je ajet s pogrešnim redom riječi zabilježen.

Glavna knjiga.[132] Ali promjena je samo u sreći i nesreći, a ne u odredbi sreće i odredbi nesreće.

U vjerovanje u sudbinu spada i vjerovanje u *Levh, Kalem* i sve što je u Levhu zapisano kao i vjerovanje u ugovor i tvrdu riječ, koju su dali potomci Ademovi.[133]

Bog je od beskrajne prošlosti znao broj onih koji će u Džennet i onih koji će u Džehennem. Taj se broj ne može povećati ni smanjiti.

U vjerovanje u sudbinu spada i vjerovanje da Bog stvara sva ljudska djela, jer Kur'an kaže: *I Bog vas je stvorio i ono što vi činite,*[134] i *On je Tvorac svake stvari.*[135] Ali ljudi ipak zarađuju ona djela koja vrše svojim odabiranjem i za koja imaju nagradu ili kaznu. Prema tome, Bog stvara, a rob stječe i zarađuje. Svako djelo spada pod dvije moći, ali ne sa istog gledišta, nego sa dva razna gledišta. Bog kaže: *Nemoj se žalostiti s onim što su oni učinili.*[136] i *Što god učinite dobra, Bog će to znati.*[137] Dobra ljudska djela su s Božijim zadovoljstvom, a ružna su bez Njegova zadovoljstva, jer Bog kaže: *Bog ne voli smutnje i nerede,*[138] i *On nije zadovoljan nevjerstvom ljudi.*[139] Zarada i stjecanje, to je ono djelo od kog onaj koji ga vrši ima neku korist ili štetu.

Kur'an kaže: *U njegovu (čovjekovu) korist ide ono što čini, a na njegovu štetu opet ide ono što zlo uradi.*[140] Podloga opterećenju vjerskim propisima je vanjska i vidljiva snaga, a to je ona kojom je čovjeku nešto moguće i koja se sastoji od toga da čovjek ima sve preduvjete za djelo i da su mu tjelesni dijelovi zdravi. Ova vrsta snage i moći prethodi djelu i o njoj ovise naredbe i propisi, jer se prije nje ne može čovjek opterećivati propisima, kako Bog kaže: *Bog ne opterećuje nikoga nego onoliko koliko može snositi.*[141] Nutarnja

---

132. Sura Er-Ra'd, 41.

133. *Levhi-mahfūz* ili Knjiga sudbine je knjiga u koju je Bog upisao sve Svoje odredbe unaprijed. *Kalem* je pero kojim je ta sudbina popisana, a ugovor i datu riječ protumačili smo u bilješci br. 1.

134. Sura Es-Sāffāt, 96.

135. Sura Ez-Zumer, 62. i još na nekim mjestima po značenju.

136. Sura Jūsuf, 69.

137. Sura El-Bekare, 197. Ovim dvama ajetima se pisac poslužio da dokaže da i ljudska moć ima udjela kod djela, jer se u ovim ajetima kaže "da su oni učinili" i "što god učinite"; dakle djela se pripisuju njima.

138. Sura El-Bekare, 205

139. Sura Ez-Zumer, 7.

140. Sura El-Bekare, 286.

141. Sura El-Bekare, 286.

i nevidljiva snaga i moć je ona koju Bog stvori u isto vrijeme kada se djelo vrši. Prema tome ona se događa u isto vrijeme kada i djelo. O njoj ne ovise naredbe i propisi, jer ona i ne spada u ono koliko čovjek može. Nju u dobrim djelima zovemo "uputom", a u grijesima "napuštanjem" i "ostavljanjem" (*tevfīk* i *hizlān*).

Edžel (određeni termin za konac života) je jedan. Smrt se događa na umrlom, a Bog je stvara, jer Kur'an kaže: *On je stvorio smrt i život.*[142] Onaj koji pogine, umro je na vrijeme, kada mu je smrt određena bila, a ubijanje je djelo ubice koje on stječe, a Bog ga stvara. Bol kod udarenog, lomljenje iza razbijanja i smrt iza ubijanja sve to samo Bog stvara. Nafaka (rizk) je ono što Bog dadne nekom živom biću i on to pojede. Kur'an kaže: *Nema nijedne životinje na Zemlji, a da joj Bog ne daje nafaku.*[143] Ta nafaka nekada može biti dopuštena *(halal)*, a nekada nedozvoljena *(haram)*. Svako potroši samo svoju nafaku, a ne može se zamisliti da neko pojede tuđu nafaku ili da drugi pojede njegovu nafaku. Propisana naknada za uništeni tuđi imetak i kazna su stoga što je dotični učinio ono što je zabranjeno.

Sve je to po Božijoj odredbi i sudbini i jedini Bog zna suštinu toga. Mi u to sve vjerujemo i smatramo da istinu ne govori onaj koji to ne priznaje. Mi kažemo: "Bože, prijatelju islama i njegovih sljedbenika, ustali nas u vjerovanju sve dotle, dok s njim preda Te ne izađemo! Sačuvani jedino možemo biti pomoću Boga; od Njega je uputa i pomoć za ispravno raspravljanje i tumačenje. Njemu hvala na svršetku! Blagoslov nek je Njegovu Poslaniku, koji je sljedbenike uputio i tegobu otklonio! Nek je blagoslov i njegovu rodu i njegovim, koji su bili visokih kvaliteta i najbolji ljudi ovog Ummeta!"

---

142. Sura El-Mulk, 2.

143. Sura Hūd, 6.

SADRŽAJ

PREDGOVOR 5
DŽENNETSKE BAŠČE O TEMELJIMA VJEROVANJA 9
UVOD 11
PRVA BAŠČA
O bitnosti vjerovanja (imāna) prema pravcu
našeg imama Ebu Hanīfe Nu'māna, Božija milost s njim! 13
DRUGA BAŠČA
O vjerovanju u Boga 19
TREĆA BAŠČA
O vjerovanju u meleke 25
ČETVRTA BAŠČA
O vjerovanju u Božije knjige 29
PETA BAŠČA
O vjerovanju u Božije poslanike 33
ŠESTA BAŠČA
O vjerovanju u Posljednji dan 39
SEDMA BAŠČA
O vjerovanju u proživljenje poslije smrti 43
OSMA BAŠČA
O vjerovanju u sudbinu (kader) 45

ISBN 978-9958-23-060-8

القلم
el-kalem

Izdavački centar Rijaseta Islamske zajednice
u Bosni i Hercegovini